

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

DECEMBER 8 • 2005

Daniel och Berta Holmberg – mynthandlare i Stockholm

Axel Oxenstiernas mynt och medaljer

”Fattigmans julmarknad”

Pris 20 kr

Endast 600 exemplar kvar!

Medaljen visar Greve Pehr Ambjörn Sparre, det svenska frimärkets skapare, på åtsidan och ett 4-skillings banco frimärke på frånsidan. På brevet finner du frimärket Sparre och en specialstämpel som visar Sparres namnteckning.

Jubileumsmedalj Svenska frimärket 150 år

I samband med det svenska frimärkets 150-årsjubileum 2005 presenterade Posten en exklusiv jubileumsmedalj med ett medföljande vackert minnesbrev. Den unika medaljen är framtagen i samarbete med medaljkonstnär Ernst Nordin och frimärksgravör Martin Mörck, som också signerat minnesbrevet.

Passa på att lägga denna unika jubileumsmedalj till din samling. Upplagan är begränsad – endast 1100 exemplar! Om du beställer inom 10 dagar får du krönikan "25 frimärken – Ett urval av 150 års svenska frimärken" på köpet.

För att beställa, kontakta Posten Frimärkens kundtjänst på tfn 020-788 788 eller fax 0980-81490. Uppge kod MED05 för att få ditt exemplar av krönikan.

Jubileumsmedalj – Svenska frimärket 150 år
Utgivningsdag: 26 maj 2005
Vikt: 25 gram. Material: 999/1000 rent silver
Storlek: 35 mm i diameter
Pris: 690:00

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Auktionskalender:
Dan Carlberg 073-310 48 91
Rolf Sandström 031-99 24 54

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätterri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

DECEMBER

8 SNF:s traditionella julfest

Plats Banérgatan

18.00 Föreningens traditionella julmöte med bl.a. frågesport, vartill serveras glögg och pepparkakor.

FEBRUARI

15 Visning av föreningens bibliotek och medaljsamling

Plats Banérgatan

18.00 SNF:s bibliotek och dess uppbyggnad samt medaljsamling visas för föreningens medlemmar.

MARS

Myntmessa i Göteborg

Plats Ullevi Tennishall, Göteborg

Datum och tidpunkt meddelas senare

SNF säljer litteratur ur egen produktion och svarar på frågor om föreningens verksamhet och annat som kan intressera nuvarande och blivande medlemmar.

APRIL

FRIMYNT i Helsingborg

Plats Idrottens Hus, Helsingborg

Datum och tidpunkt meddelas senare

Representanter för SNF finns på plats även på årets upplaga av FRIMYNT och säljer litteratur och träffar föreningens medlemmar.

SNF:s årsmöte

Datum och tidpunkt meddelas senare.

Kungl. Myntkabinettet

Under ett flertal år har Kungl. Myntkabinettet satsat stor kraft på tillfälliga specialutställningar i museet på Slottsbacken. Vi har också lagt ner mycket arbete på uppbyggandet av Tumba Bruksmuseum som öppnade i början av sommaren. Nu är det emellertid dags för att se över de befintliga utställningarna – merparten har stått oförändrade sedan 1997. Vi har också en plan på att bygga en permanent plåtmyntsutställning under 2006 och eventuellt också påbörja arbetet med en sedelutställning. Dessa två delar fanns inplanerade redan 1997, men av olika orsaker kunde vi inte färdigställa dessa den gången. Nu är det dock dags!

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Besökstid 10.30 - 13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00 - 16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00 - 16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras sedan september 2003 även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor i www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se. På nätet kan man läsa SNT i lågupplöst pdf-format. Den tryckta tidskriften är därför fortfarande outhärlig och ges ut som tidigare den första veckan i februari – maj, september – december.

Målsättningen är förstås att nå en större läsekrets. Den utvidgade spridningen av såväl artiklar som annonser till allmänheten kan leda till att fler intresserar sig för ämnet och till nya medlemmar i föreningen. Att annonsera bör också bli attraktivare. Annonserpriserna från 2004 ser ut som följer.

1/12 sida (47 x 50 mm)	250 kr
1/8 sida (72 x 47 mm)	350 kr
1/6 sida (47 x 105 mm)	400 kr
¼ sida (72 x 105 mm)	600 kr
½ sida (151 x 105 mm)	1.200 kr
1/1 sida (151 x 214 mm)	2.000 kr
2:a omslagssidan 1/1 sida	2.500 kr
4:e omslagssidan 1/1 sida	3.000 kr
4:e omslagssidan ½ sida	2.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt. För annonsering kontakta Carin Hirsch Lundborg på föreningens kansli, e-post carin@numismatik.se. Allt material måste vara kansliet tillhanda senast den 1:a i månaden före utgivning. Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons att köpa, sälja eller byta samlarobjekt med högst tre rader. Kontakta mgl@myntkabinettet.se. *Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 8 • 2005

Sid

Artiklar och notiser

Daniel och Berta Holmberg – mynthandlare i Stockholm (1)	185
Personalia kring apotekaren Cavalli i Skövde	189
Axel Oxenstiernas mynt och medaljer	190
Guldmynt från Kirgisiska republiken	193
En oangenäm överraskning för kypare m.fl.	193
Elisabeth Hesselblad – birgittinordens förnyare	194
Ett nytt museum växer fram i Aten	196
Medaljen över Christian Storzjohann	198
Vad hände egentligen med Sillanpääs nobelmedalj?	199
Ädelmod till allmän kännedom	199
Operation under täckmantel skaffade stulna mynt åter	200
”Fattigmans julmarknad”	201
Märken för hundägare	202
Ett svinaktigt uppdrag från Skomakarkällaren	202

Omslag

Nyårskort från 1912. Tomtenissen i mitten sitter på en hel säck med lyckopengar. I korgen nedanför ligger en hel hög med lyckobringande hästskor. Man förstår att kortets avsändare önskar mottagaren lycka under kommande år. Egentligen skulle man vara försiktig med nyårsgåvor, särskilt när det gäller pengar. Ger man bort pengar på nyårsdagen riskerar man att ”bli pengatruken hela året”. Däremot kan man gärna ta emot pengar, då blir man i stället välbeställd. Men en lyckopeng ska förstas föra tur med sig. Lägger du lyckoslanten i din börs så lockar den till sig fler, en s.k. dragpeng, och du blir aldrig utan pengar ...

Konstnär är Signe Aspelin. Hon föddes 1881 och arbetade som teckningslärarinna men var också akvarellist och skrev och tecknade barnböcker. Repro KMK.

Daniel och Berta Holmberg – mynthandlare i Stockholm (1)

Av Ulf Nordlind och Ian Wiséhn

På grund av sitt obetvingliga intresse för numismatiken startade H. år 1882 sin myntaffär. Han hade varit verksam inom annan bransch och under några år varit bosatt i landsorten. Men sin firma och sitt företag där sålde han och återvände till Stockholm ...

Berta Holmberg om fadern Daniel i mynthandelns lagerkatalog nr 62, 1932

Det låg en mynthandel vid Götgatan 59 på Södermalm. Innehavaren Daniel Holmberg hade startat mynthandeln 1882 och den utvecklades till ett modernt drivet företag. Åran att vara Sveriges första mynthandlare går annars till Harald Waldemar Selling (1841-1920). Selling startade tillsammans med Magnus Sahlström en mynthandel år 1867 i Göteborg med adress Torggatan 22. Från 1870 drev Selling ensam rörelsen vidare. Mellan 1879-1883 befann sig Selling i Stockholm och bedrev mynthandel, dock inte med butiksrörelse. Man kan fråga sig om det var konkurrensen från Holmberg som drev bort Selling från huvudstaden. I Stockholm fanns också Henryk Bukowskis auktionsverksamhet. Sedan 1873 hade man där kunnat sälja och köpa mynt och medaljer genom de auktioner som Bukowski anordnat genom Stockholms auktionsverk. Auktionerna bidrog till att stimulera intresset för numismatik i Sverige.

Daniel Holmberg föddes den 8 september 1845 i Urshults socken i Småland. Till en början hade han tänkt ägna sig åt boktryckaryrket. Av den anledningen startade han vid 26 års ålder ett mindre tryckeri i Hedemora, men affärerna gick inte så bra. Han flyttade därför till Vänersborg för ett nytt försök inom tryckeribranschen. Inte heller där blev det någon framgång. Nästa flytt blev till Landskrona. Där utgav han bl.a. en egen tidning – *Landskrona Tidning*. Det var emellertid inte några lysande tider för tryckerier och Holmberg började fundera över möjligheten att byta till ett helt annat yrke. Tankarna kretsade snart kring en verksamhet som låg nära hans eget stora fritidsintresse, nämligen myntsamlandet. Han flyttade till huvudstaden och

1. Daniel Holmberg (1845-1916), mynthandlare i Stockholm under 34 år. Reprofoto.

gjorde ett sista försök inom tryckeriyrket, men nu var det dags att sadla om till en helt annan utkomst.

Någon gång under slutet av 1870-talet beslutade sig Holmberg för att mer aktivt ägna sig åt mynt och medaljer samt handel med dessa numismatiska föremål. Som ett direkt resultat av funderingarna började han arbeta med auktioner. Den gången var det endast Stockholms bokauktionskammare som hade rätten att arrangera myntauktioner. Holmberg började 1879 att lämna in färdigskrivna listor över mynt och medaljer till Stockholms bokauktionskammare samtidigt med objekten. Självfallet tvingades Holmberg att dela med sig av vinsten, men erfarenheterna var ovärderliga inför framtiden.

När Daniel Holmberg fyllde sjuttio år 1915 införde Svenska Dagbladet en artikel om den gamle mynthandlaren. I artikeln får vi bl.a. veta året när Holmberg började samla mynt:

Efter att år 1866 ha bosatt sig i Stockholm och först ägnat sig åt boktryckerikonsten, började hr Holmberg 1872 samla mynt och upprättade tio år senare sin mynthandel, hvilken allt sedan varit den förnämsta i Skandinavien och träd i förbindelse med myntsamlare i Europa och Amerika, där bland svensk-amerikanerna finnas många ifriga samlare, särskildt af gamla svenska mynt.

Året efter det att Daniel Holmberg började samla på gamla svenska mynt, stiftades Svenska Numismatiska Föreningen (SNF). Detta visar att han blev intresserad av mynt samtidigt som numismatiken var på uppgång i Sverige. Kanske kan man koppla Holmbergs intresse och SNF:s stiftande till att Sverige just vid denna tidpunkt höll på att byta valuta, från riksdaler riksmünt till kronor och ören. Ett sådant skifte kan få människor att bli intresserade av pengarnas historia.

Holmbergs mynthandel öppnar

Uppenbarligen lyckades Holmberg få ihop ett så pass stort myntmaterial att det var möjligt att öppna en mynthandel. Det finns tyvärr ingen beskrivning av hur det såg ut inne i butiken och hur Holmberg förvarade sina skatter. Man får anta att han hade ett mindre kassaskåp och kanske några myntskåp i trä. Han hade bråttom att vinna samlarnas förtroende genom att driva ett välskött företag. Det blev känt i landet och utomlands att en ny mynthandel öppnats i Stockholm. Förbipasserande människor förstod snart att man hos Holmbergs mynthandel kunde sälja gamla mynt, medaljer och polletter. Lagret utökades vartefter, och utländska mynthandlare och svenska myntsamlare började besöka Holmberg. Självfallet fick han kontakt med de flesta av dåtidens stora samlare, som t.ex. friherre August Wilhelm Stiernstedt, greve Carl Snoilsky, kammarherre Magnus Lagerberg, justitierådet J. O. Wedberg, apotekare Cavalli m.fl. De flesta förmögna och intresserade av att utöka sina samlingar.

Med sin bakgrund som boktryckare insåg Holmberg fördelarna med att hålla kontakt med kunderna genom tryckta lagerlistor, auktionskataloger, förteckningar och reklamaterial. Han hade också goda kontakter med tidningsfolket i Stockholm. Det förstärker man bl.a. av att det alltid skrevs detaljerade artiklar och notiser i tidningarna om Holmbergs auktioner och myntlistor. Både Daniel Holmberg och senare dottern Berta var flitiga annonsörer i dagspressen.

Daniel Holmberg höll på med redigeringen av den sista katalogen, när döden träffade honom mitt under arbetet 1916. Auktionen ägde trots allt rum, sedan Holmberg med en känsla av den annalkande döden uppdragit åt sina barn att genomföra den.

I SNF fungerade Holmberg som revisor och som medlem invaldes han 1879. Något styrelseuppdrag ville han inte ha, mest av principiella skäl. Han tog intresserat del i tillkomsten av den s.k. Numismatiska klubben och han var tillsammans med majoren V. E. Lilienberg och grosshandlaren Andreas Bernström utsedd att försöka få igång klubben. Han fanns också alltid på plats vid klubbens möten, men han var inte nämnvärt drivande i någon särskild fråga.

Det finns en kort beskrivning hur Numismatiska klubbens medlemmar träffades i Stadions klocktorn i mars 1914. Där förvarades en tämligen stor samling svenska idrotts- och skyttemedaljer på drygt 1 300 nummer. Professor Astley Levin, som ansvarade för samlingen, visade olika intressanta exemplar för de församlade numismatikerna och höll ett föredrag om olika idrottsföreningar. Han var väl lämpad för denna sak eftersom han varit en aktiv ledamot i den svenska kommittén som arrangerat olympiska spelen i Stockholm 1912. Daniel Holmberg hade tagit med sig en del sportmedaljer som han i sin tur berättade om. Samtidigt överlämnade Holmberg två skytte-medaljer till Stadions medaljsamling. Båda medaljerna var ovanliga och saknades i samlingen.

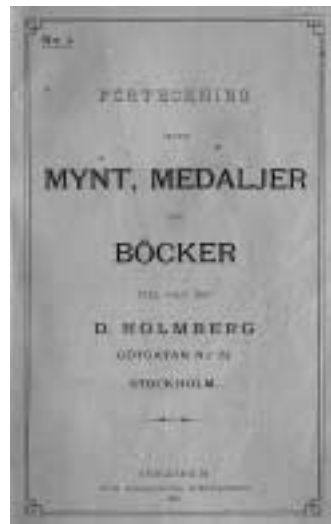
Daniel Holmbergs mynhandelt flyttade från Södermalm till Norrmalm med den mer centrala adressen Regeringsgatan 61, en trappa upp. Affärstiderna var 9.00 - 12.00 och 14.30 - 17.00.

En banbrytande myntförteckning

År 1894 utkom Daniel Holmbergs tryckta myntförteckning – *Mynt af guld, silver och koppar, präglade i Sverige och dess utländska besittningar 1478-1892* (den utgavs också med tillägg 1899). Det är en kronologisk förteckning över alla kända svenska mynt av guld, silver och koppar från 1478 (det första året som finns angivet på ett svenskt mynt, dock inte det år då myntet präglades) till och med 1892. I förteckningen har Holmberg även tagit med mynt som präglats i Sveriges besittningar samt i Norge efter unionen 1814 med Sverige. Mynten i för-

2. Titelsidan till Holmbergs auktion som avhölls hos Stockholms bokauktionskammare 1885. Sammanlagt 567 nummer såldes.

3. D. Holmbergs lagerlista nr 1, Stockholm 1886.

teckningen är ordnade gruppvis på så sätt, att under varje särskild myntort upptagits först guldmynthen, därefter silvermynten och slutligen koppar- och plåtmynten; de högre valörerna placerades först inom varje grupp. För varje mynt är präglingsåret angivet om detta var känt. För alla mynt, som ansågs vara sällsynta, är raritetsgraden utsatt.

Holmberg försökte få uppställningen så enkel och överskådlig som möjligt. Tanken var att skriften skulle fungera som en nyttig hjälprea för samlare. Priset för skriften var fastställt till fem kronor. Myntsamlarna uppskattade verkligen skriften, som fyllde ett stort behov.

Holmberg och mynhandlaren T. G. Appelgren var ovänner och deras tvister trappades upp under åren. Bråket ledde bl.a. till skriftväxling i dagspressen, som t.ex. i *Svenska Dagbladet* den 13 september 1915. Där infördes kontrahenternas inlägg under rubriken: "Numismatikernas polemik". Även dottern Berta Holmberg drogs in i denna ovänskap.

Det kan vara av intresse att här återge en intervju med Daniel Holmberg som gjordes av en journalist 1905:

– Och hvem har varit Sveriges förnämste numismatiker? Frågade jag i fredags hr Holmberg.

– Utan tvifvel riksheraldikern frih. Stiernstedt, svarade han. Han har,

som bekant, utgifvit en hel del utmärkta arbeten i numismatik, och genom honom fick numismatiken lif hos oss på 1800-talet. Numismatiska föreningen i Stockholm bildades också genom honom, och jag kallades till medlem därpå genom egenhändigt bref från frih. Stiernstedt.

– Och grefve Carl Snoilsky, sade jag, han var ju också en utmärkt numismatiker?

– En ytterst framstående kännare, ja kanske den skickligaste vi haft att på rak arm säga allt om ett mynt. Hans samling såldes på sin tid, innan han for utomlands till frih. Stiernstedt, som betalade 40 000 kr. Dr Antell köpte sedermera hela Stiernstedtska myntsamlingen, så att den nu tillhör Finland. Enligt hvad jag har mig bekant skulle svenska statens myntkabinett enligt löfte af frih. Stiernstedt få göra ett urval ur dennes samling efter hans död, men därpå blef af en eller annan anledning intet.

– Och den skickligaste nu lefvande svenske numismatikern?

– Riksantikvarien Hildebrand, förstås.

– Det finnes ju åtskilliga stora myntsamlare i Stockholm?

– Ja, justitierådet Wedberg har t.ex. en utmärkt samling, bestående af olika länders mynt. Men i allmänhet samlas här mest svenska mynt. Bok-

4. Den klassiska Illustrerad katalog öfver Isidor Adolf Bonniers svenska myntsamling. 1. Medeltidsmynt. Stockholm 1904. Själva auktionen dröjde emellertid ända till 26 januari 1906!

5. En sida ur katalogen över Isidor Adolf Bonniers medeltidsmynt.

förläggaren Isidor Bonnier har en annan betydande samling af silfver- och guldmynt. Sina kopparmynt sålde han härom året på auktion. Hr W. Burmester äger också en af de finaste myntsamlingarna i Stockholm.

– Och hvilket mynt gäller mest i handeln? Hr Holmberg reste sig från stolen.

– Ett sådant mynt skall ni strax få se. Jag har det här.

Han gick till en vägg i den stora salen, där vi sutto och pratade, böjde sig ned och upplyfte en väldig kopparplatta, som han släpade fram.

– Det dyrbaraste svenska myntet är en 8-daler, silfvermynt, präglad år 1658. Ett dylikt mynt såldes hos mig på auktion den 30 oktober 1901 för 2.500 kr. och gick till Antellska samlingarna. K. myntkabinettet i Stockholm och apotekaren Cavalli i Sköfde äga, hvar för sig detta mynt. Det, som jag här visar är präglad 1659, och hr Cavalli har inte denna årgång.

– Men huru kommer det sig, att 8-dalrarne från Karl X:s tid ha ett sådant handelsvärde?

– De äro mycket sällsynta till följd af att de flesta af dem under årens lopp blifvit uppsmidta till kopparkärl. De väga ju så mycket, icke mindre än 14 ½ kilo. Det är mycket koppar. De stämplades också endast till kopparvärdet.

– Ni nämnde apotekaren Cavalli ...?

– Gustaf Cavalli, ja han har den största samling, som finnes i hela världen af plåtmynt och s.k. små kopparmynt.

– Och hvilket är det värdefullaste gamla guldmyntet?

– Gustaf II Adolfs 5-dukat af 1620, svarade hr Holmberg ögonblickligen. Det är det kanske allra dyrbaraste och betalas med omkring 1800 kr. Men det är skillnad på guldmynt och guldmynt. Ser ni – och hr Holmberg skyndade efter en diger latinsk foliant och visade mig olika afbildningar af gamla, präktiga mynt – det finnes guldmynt, som präglats på samma stämpel som liknande silfvermynt, och de ha inte samma värde som sådana guldmynt, som endast präglats i guld, såsom Karl IX:s och Gustaf II Adolfs klippingar. Ja, klippingar kallas alla fyrkantiga mynt, sådana ni kan se här i boken.

– Och hr Holmberg började ingå på en del detaljer beträffande vissa inskriptioner, som jag här icke kan följa.

– Och när håller ni er första auktion för i år?

– I oktober, då en samling från Göteborg försäljes. Jag håller just på med katalogen.

Så skildes jag från den energiske mynthandlaren, som gick till sin kor-

respondens i trots af dagens betydelse. Födelsedag eller icke, tänker Holmberg på sina mynt och sina kunder.

På sin sjuttioårsdag 1915 fick Holmberg av sina vänner inom numismatiken, en magnifik dryckeskanna av silver. Det kom också hälsningar från numismatiker, som bodde på andra orter samt från myntsamlarföreningar både i Sverige och utlandet, som t.ex. The American Numismatic Society i New York där han var medlem. På grund av Holmbergs intresse för fornsaker och antikviteter blev han kallad till stiftande ledamot i Samfundet för Nordiska museets främjande.

Stora myntsamlingar såldes genom Holmbergs mynthandel

Daniel Holmbergs goda rykte gjorde att många imponerande myntsamlingar försålles genom Holmbergs mynthandel. En sådan var vinhandlaren C. J. Nordströms (katalog nr 54, 1901) med en intressant ¼ öre 1653 fem ex på plants samt en fin samling plåtmynt med en 8 daler 1658 i praktexemplar och en 5 daler sm 1674 samt en 3 daler sm med samma årtal. De två sistnämnda är kanske de svåraste valörerna att hitta efter 10-dalern! Samtliga tre plåtar inköptes till Antellska samlingen för 2 500 kr samt 1 010 kr. Kammarjunkare A. Coyets samling (katalog nr 59, 1902) med en stor avdelning Karl XI, samt (katalog nr 77, 1908), där hela den återstående svenska myntsamlingen försäljes. Här finns många intressanta mynt, speciellt de av lägre valörer, och bl.a. tobakshandlaren Sven Svensson var en flitig köpare på auktionen. En annan spännande myntauktion var den som sålde gåvlebon och läkaren N. J. Sehlbergs samling (katalog nr 64, 1904). Här fanns bl.a. 198 svenska medeltidsmynt. Målaren Eric N. Ericsons i Göteborg (katalog nr 67, 1905) med flera roliga provmynt av koppar.

När man så här räknar upp auktioner där berömda samlingar bytt ägare, bör det påpekas att all information om proveniensens kanske inte alltid är solklar. Som ett exempel på detta kan här nämnas auktion nr 73, som avhölls 11-12 december 1906: Förteckning öfver en samling af svenska mynt m.m. tillhörig Herr C. L. Åkerblad m.fl. Här är förkortningen "m.fl." ett diskret angivande om ytterligare inlämnare. Bakom förkortningen döljer sig apotekaren Gustaf

Cavalli i Skövde. Nr 265-560 kommer från Cavallis samling. Faktum är att auktion nr 73 är en av flera försäljningar där Cavalli är den anonyme inlämnaren.

Isidor Adolf Bonniers svenska medeltidssamling (katalog nr 69, 1906) får nog anses vara en av de allra största och märkligaste som sålts på auktion i Sverige under 1900-talet. Det rör sig om sammanlagt 371 st., de flesta illustrerade i katalogen. Här kan t.ex. nämnas två brakteater från Johan Sverkersson, två interregnumörtugar och många andra stora sällsyntheter. Av katalogen trycktes en upplaga om 100 ex på tjockt papper i format 8:o, elegant inbunden eller interfolierad, den såldes för 10 kr. Katalogen är ett viktigt referensarbete för alla intresserade av svenska medeltidsmynt, och det är anledningen till att den framstående mynthandlaren Johan Christian Holm (1914-1987) i Köpenhamn år 1957 låter utge ett faksimiltryck av katalogen. Sveriges främste samlare av plåtmynt (ca 4.000 stl) och kopparmynt, Gustaf Cavalli, försäljer många av sina dubbletter under åren genom Holmbergs auktioner (för att nämna en av många, katalog nr 99, 1913). År 1910 försäljs Sven A. Ljunggrens guldmyntsamling (katalog nr 86) med 307 nummer, inklusive SNF:s guldspecie från 1907. Sven Svensson köper bl.a. Karl IX:s 16 mark 1607 för 265 kr.

Grosshandlaren och sekreteraren i SNF under många år Carl Lundströms (1865-1928) stora samling på 2 555 nummer försäljs 1913 i katalog nr 105, bl.a. Gustav Vasas ¼ daler 1534, 15 öre klipping 1543, Åbo 4 öre klipping 1557.

Under 1800-talet och början av 1900-talet var det relativt vanligt med köp och byten med Kungl. Myntkabinetet (KMK). Vid vissa tider kunde nog många uppfatta

KMK som en ”mynthandel” som hade intressanta objekt till salu. Aktiva köpare var t.ex. T. G. Appelgren, Burmester, Wasastjerna, C. J. Ljunggren, C. L. Åkerblad, Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Köpenhamn och R. Fryklöf. Bland dessa köpare fanns också Daniel Holmberg. Det finns bevarade listor och brev där ”affärerna” redovisas mer eller mindre. I denna artikel redovisas endast ett fåtal försäljningar och byten från åren 1906 och 1907 (inom parenteser anges den då angivna värderingen för respektive mynt):

8 maj 1906. Byte mellan Holmberg och KMK. Holmberg lämnade ett s.k. runmynt (100 kr) i utbyte mot:

- Gustav I, 1 mark 1547 (15 kr).*
- ” *½ mark 1543 (10 kr).*
- ” *½ mark 1544 (10 kr).*
- Erik XIV, 2 mark (16 öre) 1563 (20 kr).*
- ” *1 mark 1563 (12 kr).*
- Fredrik I, 4 daler 1723 (15 kr).*
- ” *4 daler 1732 (15 kr).*
- ” *½ daler 1743 (2 kr).*

21 augusti 1906. Holmberg köper mynt från KMK:

- Gustav I, Stockholm öre 1529 (10 kr).*
  - ” *örtug 1530 (3 kr).*
  - Johan III, ½ riksdaler 1574 (100 kr).*
  - Interregnum, ½ öre 1602 (1 kr).*
  - Karl IX, ½ öre 1602 (1 kr).*
  - ” *Göteborg 1 öre 1610 (1:50).*
- (Sammanlagt 116:50 kr)

26 november 1906 säljer KMK till Holmberg:

Pommern, Kristina dukat 1641 och en Paykull-dukat 1706 (400 kr).

15 januari 1907. Enligt ett internt PM anges följande:

- Till Holmberg,*
  - Olof Skötkonung – 3 ex à 25 kr.*
  - Östgötabrakt. Drakhufvud 8 ex.*
  - ” *Människohufvud 6 ex.*
  - Erik Eriksson, krona 3 ex.*
  - Magnus Ladulås, M 4 ex.*
  - Magnus Eriksson, L 2 ex.*
  - Samt en del danska medelt. Mynt.*
- (Sammanlagt 121:85 kr)

Ett annat PM från 1907 anger att:

- Herr Holmberg önskar erhålla: Danska mynt.*
  - Hardeknut 10 st. à 10 kr.*
  - Magnus d. gode 3 st. à 6 kr.*
  - Knut VI 2st. à 5 kr.*
  - Obestämda 2 st. à 1 kr.*
  - Tyska mynt 5 st. à 1 kr.*
  - 1 mark danske 1562 4 kr.*
- (Totalt 139 kr)

6. Plakett över Daniel Holmberg, modellerad av Iris Menckel. Präglad hos C. C. Sporrongs & Co 1922 (W. I: 126). Plaketten beställdes av dottern Berta Holmberg. Den präglades i 32 brons-exemplar, 8 nummerade silverexemplar och 1 ex i guld (kronprins Gustaf Adolfs (VI) samling). Skala 1:1.
Foto: Jan Eve Olsson, KMK.

Daniel Holmberg avled i Stockholm den 13 oktober 1916. Han var då 71 år gammal. I en runa över honom i Svenska Dagbladet den 14 oktober 1916 (under rubriken ”En bortgångne numismatiker. Mynthandlaren D. Holmberg död”), stod det bl.a. att ”den bortgångne sörjes närmast af maka, född Gjörling, två söner, hvaraf den ene bosatt i Östafrika, samt tre döttrar”.

Daniel Holmbergs tryckta skrifter

Mynt af guld, silfver och koppar präglade i Sverige och dess utländska besittningar 1478-1892 samt i Norge efter föreningen med Sverige. Stockholm 1894, 59 s. samt *Tillägg till Mynt af guld ...* Stockholm 1899.

Svenska mynt af guld, silfver och koppar 1478-1899. *Numismatiska Meddelanden XV*, Stockholm 1900, s. 1-34 samt *Tillägg till D. Holmbergs förteckning öfver svenska mynt. Numismatiska Meddelanden XVIII*, Stockholm 1908, s. 35-36.

Illustrerad katalog öfver Isidor Adolf Bonniers svenska myntsamling. I. Medeltidsmynt. Stockholm 1904, 52 s. Denna katalog är egentligen en auktionskatalog över Bonniers samling som såldes 26 januari 1906, men till sin karaktär mer ett vetenskapligt arbete.

Anmärkningsvärda pris vid myntauktioner i Stockholm 1900-1907. *Numismatiska Meddelanden XVIII*, Stockholm 1908, s. 39-49.

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46

Box 5132 102 43 Stockholm
Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

**KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR**

Lagerlista över svenska person-medaljer och numismatisk litteratur
www.nordlindsmynt.se

Anmärkningsvärda priser vid myntauktioner i Stockholm 1908-1913. *Numismatiska Meddelanden XX*, Stockholm 1913, s. 99-113.

Reprofoto: Gabriel Hildebrand, KMK.

Forts. i nästa nr

Otryckta och tryckta källor

Axel Wahlstedts brev- och klippssamling, Antikvarisk topografiska arkivet (ATA), Stockholm. Särskilt anteckningar om D. Holmbergs mynthandel, 1882-1916.

Tidningsklipp rörande auktioner, skrifter och annonser från D. Holmbergs mynthandel under åren 1893-1916.

D. Holmbergs myntauktionskataloger 1-117 (1879-1916). De första auktionerna gick av stapeln innan mynthandeln etablerades. De första 47 katalogerna är onummerade.

D. Holmbergs mynthandel – lagerlistor 1-52 (1886-1916).

Justitierådet J. O. Wedbergs klippssamling, ATA.

Skriftliga och muntliga uppgifter lämnade av Jan-Olof Björk, Växjö.

Litteratur och skrifter

Högborg, Th.: *Svenska numismatiker under fyra sekler. En biografisk-bibliografisk handbok*. Göteborg 1961 (artikeln om Daniel Holmberg), s. 116-118.

Osign.: Nordens ende mynthandlare. Ett samtal på 60-årsdagen. *Dagens Nyheter* 8 september 1905.

Osign.: En numismatikens märkesman. D. Holmberg 70 år. *Svenska Dagbladet* 7 september 1915.

Osign.: En bortgången numismatiker. Mynthandlaren D. Holmberg död. *Svenska Dagbladet* 14 oktober 1916.

Wahlstedt, A.: † Daniel Holmberg. *Numismatiska Meddelanden XXI*, Stockholm 1918, s. 114f.

Wahlstedt, A.: Minnespenningar över enskilda svenska män och kvinnor. Andra följden. *Numismatiska Meddelanden XXIV*, Stockholm 1925, s. 126f. □

Personalia kring apotekaren Cavalli i Skövde

Namnet Cavalli är välkänt bland många samlare. Det var ju apotekaren som ägde så många plåtmynt att han tvingades förstärka golven i sin villa i Skövde. Men en och annan kanske ändå önskar få en snabb genomgång av fakta kring denne storsamlare.

Bror Gustaf Julius Cavalli föddes 24 februari 1849 i Kungälv. Hans föräldrar var apotekaren på *Kronan* i Göteborg, Johan Gustaf Cavalli (1822-1888) och Tekla Elisabeth Almfeldt (1820-1914). Efter att åren 1855-1857 erhållit enskild undervisning, studerade Cavalli 1858-1865 vid realgymnasiet i Göteborg och därefter till våren 1866 vid en undervisningsanstalt i Frankfurt am Main i Tyskland. Han antogs 1866 som elev vid faderns apotek i Göteborg men fortsatte senare elevtiden på apoteket Engeln i nuvarande Gamla stan i Stockholm. Den 30 april 1869 avlade Cavalli sin apotekarexamen hos fadern på apoteket Kronan.

Den 12 september 1872 inköpte den unge Cavalli apoteket i Skövde för 86.300 riksdaler riksmünt. En mycket stor summa! Detta apotek behöll han ända fram till 1899, då han sålde det till legitimerade apotekaren J. F. C. Liljedahl för 230.000 kronor.

Cavalli var känd som en synnerligen framstående numismatiker. År 1890 utgav han *Kort öfversigt öfver Gustaf Cavallis samling af svenska plåtmynt* – en samling som då bestod av 942 nummer. Skriftens upplaga var endast 200 exemplar, vilka var avsedda att användas som gåvor till offentliga samlingar och till myntvänner.

Plåtmyntsamlingen ökades så småningom till nära 3.000 nummer. Antalet svenska småmynt i hans samling – präglade främst i koppar – torde inte ha understigit 20.000 exemplar. Båda dessa specialsamlingar ansågs av många samtida som de största som existerat. Sedan hade han en del "lustigheter" för sig, bl.a. att han manglade plåtmynten för att få dem så platta som möjligt! De har dessutom täckts med grafit eller, om man så vill, en konstgjord patina. Plåtmynten såldes senare till generalkonsuln Axel Ax:son Johnson. Idag finns flertalet i Avesta Myntmuseum.

Senare i livet hopbragte han en så gott som fullständig samling av då gängbara guld-, silver-, koppar- och

nickelmynt, s.k. konventionsmynt (svenska, norska och danska). I den av Francesco och Ercole Gnechi i Milano 1903 utgivna *Guida Numismatica Universale* har Cavalli själv författat avdelningen "Svezia". Han hade även författat eller givit impulser till en del uppsatser som huvudsakligen rörde myntforskningen, utan att hans namn blivit synligt eller nämnt. Det var sålunda Cavalli som lyckades ta reda på detaljerna kring förlusten år 1650 av den myntskatt, av vilken större delen återfanns i Storsjön i Gästrikland år 1899.

Vid slutet av 1890-talet återfanns Cavallis namn i många lärda samfund. Han var både lärdd och intresserad. Självfallet var det många som önskade få in honom som medlem i olika föreningar. Han var ju trots allt en känd person. Här ges smakprov på Cavallis olika medlemskap (året då han gick med anges i parentes): ledamot av Société Royale de Numismatique de Belgique (1883); hedersledamot i Nordiska museets förening (1889); ledamot av numismatiska föreningen i Kraków (1889); "socio corrispondante" i Societa Numismatica Italiana i Milano (1893); Corresponding Member i American Numismatic Society i New York (1893); ledamot av Svenska Läkaresällskapet (1893); korresponderande ledamot av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (1894); ledamot av La Société Suisse de Numismatique i Genève (1894); hedersledamot i Härjedalens fornminnesförening (1895); ledamot av Svenska sällskapet för antropologi och geografi (1897) och hedersledamot i Svenska Numismatiska Föreningen (1922). Möjligen kan man undra över orsaken bakom den sena upphöjelsen i SNF.

Cavalli var dessutom Riddare av Wasaorden (1887) och Riddare av Nordstjärneorden (1896). Det bör också nämnas att han var gift med Hilda Albertina Krantz. Bröllopet ägde rum den 16 juli 1880. Även hon var samlare – t.ex. på menyer och solfjädrrar.

Alla visste att Cavalli hade en järnhälsa, men till slut drabbades han av sjukdom och avled i Skövde den 29 december 1926.

Ian Wiséhn

Lästips!

Tidigare artiklar om Cavalli finns att läsa i SNT 1989:3 s. 52-54, *Ett besök hos Gustaf Cavalli*, skriven av Ian Wiséhn, samt i SNT 1991:9-10 s. 228-230, *Myntsamlaren Gustaf Cavalli*, av T. G. Appelgren († 1950).

Strandbergs Mynt

& Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Axel Oxenstiernas mynt och medaljer

Av Bengt Hemmingsson

Efter Gustav II Adolfs död på slagfältet vid Lützen den 6/11 1632 blev rikskanslern Axel Oxenstierna den självskrivna auktoritet som det svenska riksrådet och förmyndarregeringen kom att luta sig mot. Till följd av det nära samarbetet med kungen kände ju Oxenstierna, mer än någon annan, till hans tankar och intentioner avseende såväl inrikes- som utrikespolitiken.

För ett par år sedan utkom den första heltäckande biografien över rikskanslern, författad av Gunnar Wetterberg.¹ Tvåbandsverket anmälades av Brita Malmer i *SNT* 2003:8, varvid bl.a. Oxenstiernas numismatiska intresse – han nämner en myntsamling i sitt testamente – påpekades.²

Ett annat belägg för detta intresse återfinns i en notis i samband med en ombyggnad av befästningarna i Mainz år 1633. I gamla murrester från romartiden påträffades diverse fornlämningar; de mynt och antika vaser som grävdes fram tog dock rikskanslern med sig till Stockholm.³

Under den tid som Oxenstierna stod på höjden av sin politiska karriär (1633-1634) präglades inte bara ett par medaljer utan även ett mynt med hans bild. Nedan görs ett försök att närmare belysa tillkomsten av dessa präglingar.

Medaljerna

De samtida medaljerna med rikskanslerns porträtt inskränker sig till två närbesläktade typer (*fig. 1-2*). Båda är signerade F. G. och daterade 1634. Den ena är rund (diameter 42 mm) och uppvisar på framsidan tre kvinnor; Sanningen, Friheten och Tapperheten, vilka håller varandra i handen. Överst i en sky ses Gustav II Adolfs bröstbild.⁴

Den andra medaljen är oval (höjd 43 mm), och visar på framsidan det oxenstiernska vapnet omgivet av två kvinnor, representerande Tron och Rättvisan, som sköldhållare.⁵ De två i KMK:s och Riksbankens samlingar bevarade exemplaren är båda i oädel metall och försedda med ögla i övre kanten. Detta visar att avsikten varit att de skulle bäras såsom nådevedermälen eller belöningsmedaljer av personer i rikskanslerns gunst.⁶

Gravören (med initialerna F. G.)

var obekant för såväl Hildebrand som Hyckert. Det rör sig emellertid tveklöst om den från Frammay i Lothringen härstammande stämpel-snidaren *François (Franz) Guichart*, verksam från 1610 vid det württembergiska myntverket i Stuttgart.⁷ Detta antagande bekräftas av att Guicharts änka Margareta finns bokförd i landsskrivarräkningarna från Württemberg för åren 1647/48 såsom mottagare av 45 guldin i ersättning för två stamper, "på vilka den svenske rikskanslerns bild utskurits". Då de yngsta arbetena som försetts med Guicharts signatur är daterade 1634, måste han ha avlidit kort efteråt. Änkan fick med andra ord vänta länge på slutbetalningen för sin makes arbeten.⁸

Vad som är mer intressant med den sistnämnda arkivuppgiften är, att det inte var rikskanslern själv utan den württembergiska regeringen som bekostade förfärdigandet av präglings- verktygen. Stamparna till den runda medaljen hamnade av någon anledning i Riksbankens samling, men det hindrar ju inte att de ursprungligen kan ha överlämnats till Oxenstierna såsom gåva.

Württemberg ingick i den protestantiska koalitionen på svenskarnas sida men tvingades 1631 att kapitulera för de kejserliga trupperna. Efter svenskarnas seger vid Breitenfeld senare samma år förändrades dock det politiska läget i ett slag; allt fler av de protestantiska furstarna vågade ånyo liera sig med svenskarna och värva trupper för den evangeliska saken. I Württemberg grep således hertig Eberhard regeringstyglarna med Oxenstiernas goda minne.

Det är värt att notera att Stuttgart inte ligger så långt söderut från Heilbronn, där ju Oxenstiernas diplomati firade en av sina största triumfer år 1633. Då bildades en konfederation av de evangeliska medlemmarna i de övre tyska rikskretsarna. Rikskanslern utsågs till förbundets direktor och vid hans sida inrättades ett s.k. consilium formatum. Direktorn skulle rådgöra med detta i alla viktiga frågor, men i militära angelägenheter hade han ensam beslutanderätt. Därutöver fick ingen medlem föra separata fredsförhandlingar med de katolska motståndarna.

Det bör också framhållas att förbundet uttryckligen utnämnde Oxen-

stierna till dess direktor inte på grund av respekt för Sverige, utan för att visa sin uppskattning av kanslerns "von Gott habende vortreffliche qualitaeten". I sin dubbla egenskap av förbundsdirektor och svensk rikskansler hade således Oxenstierna blivit Tysklands mäktigaste man.

Den württembergiske kanslern J. Löffler lyckades Oxenstierna under konventet få över på sin sida. När denne sedan utsågs till förbundsrådets vicekansler, var det en stor framgång för Sverige. Württemberg tillhörde därefter Heilbronnförbundets ivrigaste och offervilligaste medlemmar.

Riksdalern

Därmed är vi framme vid det märkliga mynt, präglat till en riksdalers vikt, som bär Oxenstiernas namn och porträtt (*fig. 3*). Såväl Hildebrand som Hyckert hävdade, att det slagits "af tyska protestanter såsom ett uttryck af deras aktning och tacksamhet."⁹ Uppfattningen om myntorten har varierat under åren. Hildebrand ansåg att den var "slagen i Tyskland, sannolikt i Augsburg eller Osnabrück", medan Stiernstedt lutade åt Fürth såsom myntort.¹⁰

Medan man i Oldenburgs beskrivning från 1883 återgav Hildebrands åsikt, hänfördes rikskanslerns riksdaler i samma samlares auktionsskatalog år 1898 till Mainz.¹¹ I första upplagan av det nu gängse referensverket över Sveriges besittningsmynt, publicerat år 1967, upptogs präglingen under "ovissa myntorter", med kommentaren "tidigare hänförd till Fürth och Mainz."¹²

Enligt nu gällande uppfattning skulle myntet emellertid vara präglat i Würzburg, en attribuering som "med viss osäkerhet" framförs i andra upplagan av *Sveriges besittningsmynt*. Grunderna för detta antagande har utvecklats av Hans-Jürgen Ulonska, i en artikel från 1990.¹³ Författaren drar stil- och kompositionsmässiga paralleller mellan den taler, som präglats för hertig Bernhard av Sachsen-Weimar år 1634 och Oxenstiernas mynt. Han konstaterar att båda måste vara tillverkade av myntmästaren Conrad Stutz, först verksam i Fürth men från slutet av 1632 på grund av krigshändelserna överflyttad till Würzburg.¹⁴ Ulonskas attribu-

Fig. 1-2. Medaljer över Axel Oxenstierna daterade 1634 och signerade F. G. (= F. Guichart). Hyckert s. 22-23 nr 3-4. Foto ATA.

Fig. 3. Riksdaler u. år med Axel Oxenstiernas porträtt, troligen präglad i Würzburg 1633/34. SB s. 195 nr 15.

ering synes ha vunnit allmän acceptans i den numismatiska litteraturen.¹⁵

Forskningen kring Oxenstiernas riksdaler har dock mer varit inriktad på *var* myntet präglats, och mindre på frågan om *av vem* och *vilket syfte*. Även bildkompositionen förtjänar en kommentar i sammanhang: et:

Myntets porträttsida har troligen, såsom påvisats av Harald Wideen,¹⁶ haft ett kopparstick av den holländske gravören Henrik Hondius (1573-1649) såsom förebild. Den långa, av förkortningar bestående titeln innefattar posten såsom "Supre-

mus Foederis Evangelici Director", vilket innebär att myntet måste vara slaget efter den 23/4 1633, då Heilbronnförbundet slöts.

Frånsidesmotivet har veterligen aldrig diskuterats i den numismatiska litteraturen men däremot blivit föremål för kommentarer i ett idéhistoriskt sammanhang.¹⁷ Efter slaget vid Breitenfeld år 1631 förknippades Gustav II Adolf mer och mer i den protestantiska propagandan med sängen om Lejonet från Norden ("Der Löwe aus der Mitternacht"). Den var en för den tyska allmänheten sedan länge välbekant föreställning. Den gick ut på att en frälsare från

Midnattslandet skulle utföra Guds straffdom över det romerska Babylon (d.v.s. påvedömet) och komma de betryckta till hjälp. Lejonmotivet återkommer därför inte bara i protestantiska tryck, utan även som fränsidesbild på medaljer över Gustav II Adolf.

Kungens död innebar också att lejonprofetians stora tid var förbi. Via olika flygskrifter försökte dock den protestantiska propagandan att övertyga den modfärdiga allmänheten om att sängen ej äsyftat kungens person, utan det nordiska rike som han ledde. Budskapet var således att lejonet levde och att det i enlighet med Guds löfte skulle triumfera. Under Heilbronnmötet uppträdde i Axel Oxenstiernas närhet en tysk präst vid namn Heinrich Meerbott, som då utgav en traktat med liknande syfte, i vilket det nordiska lejonet fortfarande framstod såsom verkställaren av himmelens dom över den orätfärdiga Örnen (d.v.s. kejsaren).¹⁸

Dessa tankegångar anknyter på ett slående sätt till Oxenstierna-talerns åtsidesmotiv: ett krönt upprest lejon under ett strålände Jahve samt en omskrift som uttrycker förhoppningar om att lejonet med Guds kraft slutligen skall segra.

Ayrers porträttpunns

Vi är därmed tillbaka till frågorna om myntort och initiativtagare till präglingen. Vi kan konstatera i sammanhanget, att de svenska ockupationsmynten från 1630-talets början utgör ett i flera fall svårattribuerat material. Ett studium av det många gånger fragmentariska källmaterialet ger ibland upphov till nya frågeställningar snarare än lösningar på gamla. Som ett exempel kan nämnas att den framstående mynthandlaren och numismatikern Busso Peus år 1957 i ett föredrag återknöt till teorin om att Oxenstiernas riksdaler skulle vara präglad i Mainz.¹⁹ Han ansåg sig ha fått nya belägg för detta i och med förekomsten av en punns med rikskanslerns bild i Hans Jakob Ayrs bouppteckning från 1641.²⁰ Ayrer var mycket riktigt svenskarnas myntmästare i Mainz 1631-1632 men efterträdades av Benedikt Steffen år 1633. Dessförinnan hade Ayrer flera uppdrag som myntmästare samtidigt, bl.a. i Worms 1624-1628 och i Philippsburg 1624-1627.²¹

Efter 1633 är Ayrs närmare verksamhetsort okänd. Kan han ändå ha haft något med Oxenstiernas riksdaler att göra såsom gravör? Otänkbart är det väl inte, men antagandet faller

möjligt i och med att vi vet att Conrad Stutz själv besatt denna kompetens. År 1620 kallas han nämligen "Eisenschneider" och "Münz-eisenschneider" i det skriftliga källmaterialet.²² Å andra sidan kan Ayrer ha fått i uppdrag att tillverka en porträttspuns, då hans anknytning till Mainz innebar att han ju befann sig i svenskarnas administrativa centrum för erövringarna väster om Oder. Detta medförde att även Oxenstierna själv kom att vistas i staden under perioder. Teoretiskt sett kan Ayrer med andra ord ha fått träffa eller se kanslern och själv bilda sig en uppfattning om hans utseende.

Det finns även en alternativ användning av Ayrsers porträttspuns. År 1632 skall nämligen en medalj ha präglats över Oxenstierna i anledning av hans utnämning till kansler vid Erfurts universitet. Sedan 1396 hade ärkebiskoparna av Mainz innehafvt denna befattning. I och med den sistnämnda stadens erövring 1631 övergick ämbetet till den svenska kronan. I egenskap av företrädare för Sveriges intressen var således Oxenstierna universitetskansler t.o.m. år 1635.²³

Någon dylik medalj har inte bevarats till våra dagar, men det är ju fullt möjligt att Hans Jakob Ayrer kan ha graverat stamparna till en sådan. För denna teori talar ju – förutom pussen i hans kvarlåtenskap – Ayrsers koppling till Mainz och hans verksamhet i staden under 1632 för svenskarnas räkning.

Hertig Bernhards mynt

Myntmästaren Conrad Stutz har, som nämnts, inledningsvis arbetat för svenskarna i Fürth, därefter av allt att döma överflyttat sin verksamhet till Würzburg. De till år 1633 hänförliga präglingarna har emellertid Stutz utfört för en annan myntherre, nämligen hertig Bernhard av Sachsen-Weimar (1604-1639). Hertigen övergick 1631 i svensk tjänst och förde bl.a. den protestantiska armén till seger vid Lützen efter det att Gustav II Adolf stupat.²⁴ Axel Oxenstierna lovade honom ärkestiftet Würzburg och Bamberg samt Franken såsom belöning för utförda tjänster.

Den 29/7 1633 skedde den högtidliga installationen av hertig Bernhard i Würzburg. Oxenstierna var inte själv närvarande men hade sänt en befullmäktigad representant, greve von Brandenstein, i sitt ställe. Med stöd av sin fullmakt överlämnade denne till Bernhard de utlovade

besittningarna, som ju tidigare tillfallit Gustav II Adolf i enlighet med krigslagarna ("jure belli an Se. Maj. den König gekommen").²⁵ Det råder med andra ord ingen tvekan om att hertig Bernhard hade rikskanslern personligen att tacka för sin upphöjelse. Det fanns till och med planer på att knyta honom ännu närmare till svenskarna genom ett giftermål med Kristina Magdalena, dotter till pfalzgreven Johan Casimir och kusin till Sveriges minderåriga drottning. Kammen växte successivt på Bernhard; han anhöll även hos Oxenstierna om att få bli utnämnd till generalissimus och i utskap av sådan få kommendera efter behag, fritt från förbundsrådet.

Krigslyckan skulle dock snart vända för svenskarna och deras bundsförvanter. I slaget vid Nördlingen den 26/8 1634, där hertig Bernhard förde befälet tillsammans med Gustav Horn, drabbades de av ett katastrofalt nederlag. De kejserliga trupperna återtog raskt Franken och nästan hela Sydtyskland; även Würzburg gled med andra ord hertigen ur händerna.

Under sitt dryga år vid styret i Würzburg hann Bernhard inte prägla mer än ett fåtal mynt, alla relativt sällsynta och daterade 1633-1634.²⁶ Referenser till mynttillverkningen är sparsamma i det samtida källmaterialet. En insamling av silver till myntet för att främja krigsansträngningarna, vilken inleddes 1/3 1634, gav också ett magert resultat; endast 1 998 riksdaler inlevererades till myntmästaren under loppet av två månader.²⁷

Ärelysten eller anspråkslös?

Som vi ovan sett, så finns det en rad skäl till att se Bernhard som initiativtagare till präglingen av Oxenstiernas riksdaler. Mycket talar för att den är präglad i Würzburg av Conrad Stutz någon gång under perioden maj 1633 – augusti 1634. Hertigen har haft en personlig tacksamhetsskuld till Oxenstierna för erhållandet av sina förläningar; ett giftermål med kusinen till Sveriges drottning samt en generalissimustitel hägrade väl också.

Om det nu är så, att hertig Bernhard förärade rikskanslern en egen riksdaler, hur kan denne då ha reagerat på gåvan? Drottning Kristinas karakteristik av Oxenstierna har delvis präglat historiens syn på honom: "Ärelysten men trofast, omutlig samt något långsam och flegmatisk".²⁸ En intressant uppgift som återkommer i

1700-talslitteraturen är att Oxenstierna själv låtit slå sönder stamparna till riksdalern då de var "missagliga för drottningen", eftersom krona och lejon använts som sinnebilder på en av myntsidorna.²⁹ Det är inte otroligt att uppgiften, trots Hildebrands tvivel, går tillbaka på en muntlig tradition om att rikskanslern själv kan ha ansett att spridningen av ett dylikt mynt skulle vara utmanande och ett tecken på maktfullkomlighet. Som Wetterbergs biografi visar, så hade ju Oxenstierna också tillfällen att förgylla sin karriär med förläningar och titlar i Tyskland, men avstod.

Inför ett sändebud från staden Nürnberg berättade kanslern år 1633, att han av Gustav II Adolf kunnat få hela furstendömen om han bara hade begärt det. Emellertid hade han aldrig önskat en sådan lön. För egen del sökte han i Tyskland "ej mer än underhållet av sin taffel".

Mot denna anspråkslöshet skall ställas planen på att låta Oxenstierna bli installerad såsom kurfurste i Mainz, vilken offentligen förordades av kardinal Richelieu men i lönnndom motarbetades av hans diplomater. Kanslern var ingalunda omedveten om aktiviteterna utan förhörde sig bland annat om de svenska rådsherrarnas inställning i saken. Deras svar utgick under våren 1634, och utmynnade i ett försiktigt bifall: "att man honom det gärna unnar, dock att han därigenom icke distraheras från oss".³⁰ Genom nederlaget vid Nördlingen försvann dock även denna diskussion från agendan.

Under alla omständigheter belyser Oxenstiernas riksdaler hans starka maktposition under åren 1633-1634, och den är samtidigt en fascinerande kvarleva från en dramatisk period i svensk och tysk historia.

Noter

¹ G. Wetterberg: *Kanslern. Axel Oxenstierna i sin tid*, 1-2 (Atlantis 2002). Framställningen nedan baseras även på följande arbeten: L. Tingsten: *Huvuddragen av Sveriges politik och krigföring i Tyskland efter Gustav II Adolfs död till och med sommaren 1635* (Militärlitteraturförenings förlag, Stockholm 1930) och M. Roberts: *Oxenstierna in Germany, 1633-1636. From Oxenstierna to Charles XII. Four studies*. Cambridge University Press 1991.

² B. Malmer: Axel Oxenstierna – myntsamlare och toppolitiker. *SNT* 2003:8 s.176.

³ F. J. Bodmann: *Die Schweden zu Mainz*, s. 63. Mainz 1812.

⁴ B. E. Hildebrand: *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvin-*

- nor, s. 23 nr 2. Stockholm 1860. B. E. Hyckert: Minnespenningar öfver enskilda svenska män och kvinnor, s. 32, nr 2. *NM XVII*. Stockholm 1905.
- ⁵ Hildebrand 1860 s. 23f, nr 3; Hyckert 1905 s. 33f, nr 3.
- ⁶ I. Wiséhn: Enskilda belöningsmedaljer i Sverige. *Athena och Ares. Statens Försvahistoriska Museer*, skrift nr 3, s. 354f. Borås 1999.
- ⁷ U. Klein & A. Raff: *Die Württembergischen Münzen von 1374-1693*. s. 127, 203, 207, 210. Stuttgart 1993.
- ⁸ J. Ebner: *Leben und Werk des Franz Guichart. Blätter für Münzfreunde 1910*, sp. 4656.
- ⁹ Hildebrand 1860 s. 22f, nr 1; Hyckert 1905 s. 32f, nr 1.
- ¹⁰ A. W. Stiernstedt: Om myntorter, myntmästare och myntordningar i Sveriges forna östersjöprovinser och tyska eröfringar, s. 16. *NM V*. Stockholm 1878.
- ¹¹ J. F. H. Oldenburg: *Beskrifning öfver J. F. H. Oldenburgs samling af svenska, svenska besittningarnes och landtgreven Fredriks hessiska mynt*, nr 1335. Stockholm 1883; *Förteckning öfver framlidne kortschefer J. F. H. Oldenburgs svenska myntkabinett, tredje gruppen*, nr 2012. Bukowskis auktion 115, 1898.
- ¹² B. Ahlström: *Sveriges besittningsmynt*, s. 171, nr 4. Stockholm 1967; 2:a uppl., s. 195, nr 15. Stockholm 1980.
- ¹³ H.-J. Ulonska: Die Prägungen des Münzmeisters Conrad Stutz für den sächsischen Herzog Bernhard von Weimar und die schwedische Krone zwischen 1632 und 1634, s. 71f. *Geldgeschichtliche Nachrichten* 136, 1990.
- ¹⁴ Se bl.a. J. Hackl: Fränkische Taler-Prägungen des Münzmeisters Conrad Stutz in Fürth und Würzburg, s. 17. *Bayerland* 1982:5.
- ¹⁵ Se bl.a. *Sveriges och dess forna besittningars guldmynt och riksdaler etc. Samling Julius Hagander*, s. 107, 381. Bern 1996; Kommentaren till lots 1204 och 1214 (ex Wunderly von Muralt 1899) i *Leu Numismatik AG:s auktion 75*, 1999. Det på Münzen und Medaillen AG:s auktion 57, 1979, sålda exemplaret av Oxenstiernas taler såldes nyligen hos Gorny & Mosch/Giessener Münzhandlung (auktion 135, 2004 lot 4603). Även där attribuerades myntet till Würzburg.
- ¹⁶ H. Wideen: Mynt- och medaljbilder från 1600-talet hämtade från kopparstick. *NNÅ* 1952, s. 140f.
- ¹⁷ J. Nordström: Lejonet från Norden. *De yverbornes ö. Sextonhundratalsstudier*, s. 9-51. Stockholm 1934.
- ¹⁸ Nordström 1934 s. 45.
- ¹⁹ Se referat av föredraget, tryckt i *Numismatisches Nachrichtenblatt* 1957, s. 175.
- ²⁰ W. K. Zülch: *Frankfurter Künstler 1223-1700*, s. 513. Frankfurt/M 1935.

- ²¹ B. Hemmingsson: Myntmästarfamiljen Ayer och 1631 års Mainzdukat (kommande artikel i *NNUM*).
- ²² C. F. Gebert: Ueber Conrad Stutz. *Mittheilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft*, IX. Jahrgang 1890, s. 59.
- ²³ H.-J. Ulonska: Kurzer Abriss zur Erfurter Münzgeschichte unter besonderer Berücksichtigung der alma mater erfordiensis während der Schwedenzeit 1631-1635 und 1636-1650. *Erfurter Münzblätter*, 3 Band 1, s. 9f. Erfurt 1993; Ulonska gör antagandet, att medaljen i fråga skall identifieras med Oxenstiernas riksdaler. Detta är dock mindre sannolikt, eftersom medaljen över kanslersutnämningen skall ha präglats redan 1632.
- ²⁴ Se bl.a. J. Hackl: Bernhard av Sachsen-Weimar. *SNT* 1990:2, s. 34-35.
- ²⁵ G. Scharold: *Geschichte der kön. schwedischen und herzogl. Sachsen-Weimarischen Zwischenregierung im eroberten Fürstbisthume Würzburg*, 2, s. 287ff. Würzburg 1845.
- ²⁶ Se tabellen s. 73 hos Ulonska 1990. Ett problem i sammanhanget utgör den 4-kreuzer (batzen) som präglats postumt i Gustav II Adolfs namn 1634. Ahlström et al. (s. 195 nr 14, 1980) anser att den präglats för *staden* Würzburg, vilket förefaller osannolikt. Staden tillhörde ju hertig Bernhard i kraft av överlämnandet den 29/7 1633. Det troliga är att en gammal åtsidesstamp återanvänts. Formellt är dock myntet präglat under hertig Bernhards överhöghet.
- ²⁷ Scharold 1845 s. 401f.
- ²⁸ Christina. *Själviografi och aforismer* (utg. M. von Platen, Stockholm 1958) s. 50f.
- ²⁹ Se bl.a. C. R. Berch: *Namn-kunniga herrars och fruers skåde-penningar*, I, s. 59. Stockholm 1777. "Drottningen" kan inte ha varit Kristina, som ju var född 1626, utan i så fall Gustav II Adolfs änka, Maria Eleonora.
- ³⁰ N. Ahnlund: Rikskanslerns titlar. *Tradition och historia*, s. 98. Stockholm 1956. □

Guldmynt från Kirgisiska republiken.
H M Konungens samling.
Foto: Gabriel Hildebrand.

Guldmynt från Kirgisiska republiken

Vid en audiens hos H M Konungen överlämnade kirgisiske ambassadören (sidoackrediterad från Bonn) dr Apas Dschumagulow ett guldmynt som gäva, 100 som 1995, 999/1000 och 6,22 g.

Myntet visar på åtsidan kirgisiska republikens vapen, en inskrift som talar om republikens namn och nedest årtalet, på fransidan en krigare till häst, valör och guldhalt samt upp till inskriften АЙКӨЛІ МАНАС, en för notisförfattaren okänd folkhjalte. Myntet återfinns som nr 2 under sagda republik i Krause, *Gold Coins of the World*.

LLt

En oangenäm överraskning för kypare m.fl.

Kypare, hotellvaktmästare och taxichaufförer i Paris – alla vana att ta emot drickspengar – hade vid ett antal tillfällen under de första månaderna 1933 råkat ut för mindre angenäma överraskningar. En del av de gäster som de hade betjänat hade nämligen tryckt i deras händer större "mynt" än de var vana att få. Dessa visade sig vid närmare besiktning ha en annan inskrift än de vanliga mynten. På ena sidan kunde man läsa: "Låt arbetsgivaren betala dig!" och på den andra sidan: "Att kräva drickspengar är tiggeri!". Dessa "mynt" präglades av ett då nystartat "förbund av dricksmotståndare".

Nu drygt sjuttio år senare måste man konstatera att det franska förbundet inte fick något nämnvärt genomslag. Det fick inte heller en förening i Los Angeles som i samband med betalningen på restauranger delade ut små kort med orden "Thank you for good service" i stället för drickspengar.

IW

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08 - 411 08 07

Elisabeth Hesselblad – birgittinordens förnyare

Av Eva Wiséhn

Maria Elisabeth Hesselblad föddes 1870 på Fåglavik i Västergötland. Familjen flyttade tidigt till Falun. Där växte hon upp tillsammans med ett flertal syskon. Redan vid 18 års ålder emigrerade Elisabeth Hesselblad till Amerika, där hon utbildade sig till sjuksköterska vid Rooseveltshuset i New York.

Efter sin sjuksköterskeutbildning fortsatte hon sina studier i avsikt att bli läkare. Ödet kom dock emellan. Straxt innan sin examen insjuknade hon svårt och läkarna förklarade henne vara obotligt sjuk.

Redan tidigt var Elisabeth starkt religiös och 1902 hade hon övergått till den katolska läran. Hon åkte därför till Rom för att tillbringa sina sista dagar hos karmelitsystrarna, i det hus där den heliga Birgitta levde fram till sin död. År 1904 anlände hon till Rom.

Elisabeth besegrade sin sjukdom och överlevde. Hon valde att bo kvar hos karmelitsystrarna samtidigt som hon fördjupade sig i studier om Birgitta. Elisabeth reste runt till de olika birgittinordnarnas kloster för att studera ordens liv och innersta väsen.

År 1906 fick hon påven Pius X:s tillstånd att klä sig i birgittinordens dräkt inom karmeliterordens komunitet. Hennes mål var redan från början att återuppväcka birgittinorden i Sverige, men för att kunna verka där måste hon skapa en ny gren i modern tappning av orden som inte skulle kräva påvlig klausur. Den nya grenen inom birgittinorden fick officiell kyrklig stadfästelse år 1920. Birgittaorden hade anpassats till den moderna tidens krav och fick möjlighet att försörja sig själv genom att alltid vara förenad med gästhem.

År 1923 kom moder Elisabeth till Sverige för att delta i 550-årsfirandet av den heliga Birgittas död. Samtidigt fick hon tillstånd att grunda ett kloster i Sverige. Med hjälp från brodern Gustaf hittade hon ett lämpligt hus i Djursholm. Det fick benämningen vilohem i stället för kloster som en eftergift för inställningen i den tidens svenska samhälle. Birgittasystrarna har idag kloster och gästhem i Djursholm, Vadstena och Falun. Birgittaorden hade kommit tillbaka till Sverige. Deras verksamhet har ett dubbelt syfte – att bedja och att tjäna.

Fig. 1. Medaljongerna, utförda av Mauro Baldessari, över ingången till systrarnas gästhem i Djursholm.

Även andra kloster grundades bl.a. i Schweiz, England och Indien. På våren 1957 förbereddes det första klostret i USA. I Oregon i USA finns idag det enda klostret för munkar inom orden. Efter stora ansträngningar lyckades birgittinerna år 1931 också förvärva Casa di Santa Brigida vid Piazza Farnese i Rom, vilket idag är navet i ordens organisation.

År 1942 fick den nya grenen i ett dekret från Propaganda Fidei tillstånd att bära det gamla namnet Ordo Sanctissimi Salvatoris. Påvens motivering var att Elisabeth skapat "en levande gren av den heliga Birgittas gamla stiftelse". År 1957 dog moder Elisabeth i sin nunnecell i Casa di Santa Brigida.

Påven Johannes Paulus II godkände 1998 i ett dekret, angående moder Elisabeths "hjältemodiga dygder", hennes helgonförklaringsprocess. Det var ett viktigt steg på vägen mot saligförklaringen. Den 9 april 2000 saligförklarade påven Johannes

Paulus II moder Elisabeth Hesselblad, grundaren av Vår Frälsares orden.

Bronsmedaljonger

Ovanför ingången till systrarnas gästhem i Djursholm sitter två medaljonger i brons. Den ena medaljongen visar porträttet av Elisabeth Hesselblad, djupt försjunken i studier och iklädd birgittinordens nunnedok. Texten lyder BEATA ELISABETTA HESSELBLAD 1870-1957. Den andra visar porten till birgittasystrarnas hus, Casa di Santa Brigida vid Piazza Farnese i Rom. Ovanför porten finns texten: AMOR MEUS CRUCIFIXUS EST [Min kärlek (den jag älskar) är korsfäst]. Vid portens fot finns ordensförkortningen O. SS. S [Ordo Sanctissimi Salvatoris]. Längs nedre högra kanten texten: S. BIRGITTE [heliga Birgitta]. Till vänster om porten ses en monstrans. Vid dess sida texten: ROMA 9 IV 2000 ANNO JUBILÆ [Rom 9 juni jubileumsåret 2000]. Till höger om porten ses birgittinordens sköld, vilken utformades 1988 av Torsten Waldemarsson. Den är fyrdelad och visar korset, törnekronan, Kristi fem sår och folkungavapnet. Medaljongen är gjord till minne av Elisabeth Hesselblads beatifikation.

Konstnärens signatur är MABA,

Fig. 2. Porträtt i olja av Elisabeth Hesselblad. Originalen finns Casa di Santa Brigida i Rom, kopia i Djursholm.

Fig. 3. Medalj över den heliga Birgitta, utförd av Baldessari. Frånsidan visar likheter med medaljongen i Djursholm på föregående sida.

vilket står för Mauro Baldessari, italiensk skulptör från Milano. I sitt yrkesverksamma liv har han, vid sidan av skulpturer också gjort porträtt, medaljer och plaketter. Skulptören Baldessari är inte okänd inom medaljkonsten. Han har deltagit i flera F.I.D.E.M.-utställningar, bl.a. vid kongressen i Paris 2002. Han studerade vid gravyrskolan "Artigianelli" i Trento, undervisat vid konstskolan i Milano och vid en konstskola i Burundi i Afrika. Baldessari har en framstående ställning bland medaljkonstnärerna i Italien och har bl.a. framställt ett flertal medaljer med anknytning till beatifikationer. Om man vill se fler verk av Baldessari kan man gå in på internetadressen www.mabasculture.it

Det har varit svårt att få klarhet i huruvida det även har präglats medaljer med medaljongen som förlaga. Däremot visar det sig att Baldessari, i samband med Birgitta-jubileet, fått uppdraget att formge en medalj över den heliga Birgitta. Birgittasystrarna beställde en medalj i försilvrad brons

med en diameter på 60 mm i en upplaga på 800 exemplar och en jetong i försilvrad metall med en diameter på 20 mm i en upplaga på 20.000 exemplar.

Medaljen över den heliga Birgitta visar på frånsidan porträttet av helgonet i extas, blickande upp mot himmelen. Omskriften lyder: S. BRIGIDA / PATRONA D'EUROPA [Europas skyddshelgon]. Frånsidan har till större delen samma utformning som frånsidan på medaljen över Hesselblad. Skillnaden ligger främst i att det finns en yttre rand kring kärnmotivet. Omskriften lyder: · 700 ANNI DALLA NASCITA DI S. BRIGIDA · 1302 – 2002 [700 år sedan heliga Birgittas födelse]. Under monstransen och skölden finns texten: JUBILAEUM S. BIRGITTE [heliga Birgitta-jubileet].

Dessutom har han formgivit en tvåsidig plakett med fot över den heliga Birgitta och Elisabeth Hesselblad. Plaketten är gjuten i brons. På ena sidan finns heliga Birgitta i helfigur, med bok och penna i hand, då

Fig. 4. Tvåsidig plakett på fot, med den heliga Birgitta på den ena sidan och Elisabeth Hesselblad på den andra sidan, av Mauro Baldessari.

hon mottager uppenbarelserna. Texten under hennes fötter lyder: 700 NASCITA BRIGIDA. På den andra sidan finns den läsande Elisabeth Hesselblad iförd ordensdräkten, sittande i helfigur. Längst ner till vänster finns konstnärens signatur M. B.

Brorsonen C. G. Hesselblad

Som en kuriositet kan nämnas att Elisabeth Hesselblad hade anknytning också till den numismatiska världen och KMK genom sin brorson Carl Gösta Hesselblad, som var myntkonserver vid Statens historiska museum 1924-1954. Under sin tid vid SHM deltog han bl.a. vid monterandet av Kungl. Myntkabinettets permanenta utställningar 1942-45. Han var också samlare av mynt och belöningsmedaljer, drev under några år en egen mynthandel och kallades till korresponderande ledamot av Svenska numismatiska föreningen. Hans samling av belöningsmedaljer överlämnades till Kungl. Maj:ts orden. Han fick titeln hovkamrer och blev riddare av Vasorden.

Författaren tackar för information och hjälp som lämnats av moder Tekla i Rom, ambassadören vid den heliga stolen Fredrik Vahlquist, skulptören Mauro Baldessari i Milano samt statsheraldikern Henrik Klackenberg.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

Referens

Lindgren, T. & Rasmusson, N. L.: C. G. Hesselblad in memoriam. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1966 s. 63.

Internet

<http://www.birgittasystrarna.se/elisabeth.htm> och <http://www.birgittasystrarna.se/varlden.htm>

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(*uppge samlarområde*)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Ett nytt museum växer fram i Aten

Myt och historia är sammanvävda i arkeologen Heinrich Schliemanns liv (1822-1890). Detta beror delvis på att Schliemann själv ständigt omgav sig med myter – och ingenstans är den myt han diktade ihop om sitt eget liv tydligare än i det hus han lät bygga som bostad åt sin familj i Aten. Huset hyser sedan slutet av 1990-talet Numismatiska museets utställningar och sedan två år tillbaka även dess samlingar och vetenskapliga verksamhet.

Schliemanns neoklassicistiska palats ritades av den tyske arkitekten Ernst Ziller och uppfördes 1878-1880. Inga kostnader sparades när det gällde utsmyckningen av interiörerna; allt skulle vara av högsta klass. Målningar i tak och på väggar inspirerades av dem man funnit i Pompeji, och mosaikgolven utfördes av italienska hantverkare. Golvmönstrens motiv hämtades från Schliemanns egna arkeologiska fynd. När huset stod färdigt hölls det för att vara Zillers förnämsta verk och ett av de finaste i Aten.

Trojas palats

Huset som fick namnet Iliou Melathron – Trojas palats – invigdes med en bal 14 februari 1880, och Schliemann flyttade in i oktober samma år. I sitt nya residens kunde han låta sin vurm för antiken komma till uttryck till fullo. Vid invigningen hade gästerna mötts av tjänare som Schliemann, tillställningen till ära, försett med namn ur den grekiska mytologin. Alla meddelande till Schliemann i huset skulle framföras på grekiska. Få hus, som en författare uttrycker saken, reflekterar sin ägares karaktär med samma intensitet som Schliemanns.

Det är nog ingen överdrift att påstå att det antika kulturarvet i Grekland nu går igenom en storhetstid i kölvattnet av de olympiska spelen i Aten 2004. Ett flertal museer i staden har genomgått omfattande renoveringar. Och sedan 1998 finns alltså Numismatiska museets utställningar i Heinrich Schliemanns palats. Stor möda läggs ned på att återställa palatset i dess forna glans.

Utställningarna

Hittills har bara en begränsad del av samlingarna kunnat ställas ut i den

Numismatiska museets imponerande fasad.

färdiga bottenvåningen. Utställningens utformning präglas av att man strävat efter att inkräkta så lite som möjligt på huset och dess historia. Man har i stor utsträckning använt sig av genomskinliga glasskivor för texter och dylikt. Visuellt är utformningen mycket lyckad – utställningarna gör ett närmast svävande intryck. Den del av utställningen som är öppnad behandlar framför allt den antika grekiska myntningen. Det första rummet ägnas åt byggnadens egen historia: Schliemann, dennes egen myntsamling, arkitekten Ziller och den miljö och tidsanda i vilken huset tillkom. Utställningen av grekiska mynt är tematiskt upplagd och innehåller till exempel användning av mynt, tillverkningsmetoder och metaller.

En avdelning ägnas myntfynd och vilka historiska kunskaper som kan utvinnas ur dessa. En annan ägnas myntmotiven – byggnader, djur, växter, porträtt av historiska figurer och gudomligheter – och vad dessa kan berätta vad myntutgivaren/staten ville säga om sig själv. Bland mynten märks kanske speciellt den guldstater som förmodas ha slagits i Chalkis på Euboia i mitten av 190-talet f.Kr. och vars porträtt antas föreställa den romerske fältherren Titus Quinctus Flamininus. Han var den romerske general som 197 besegrade kung Filip V av Makedonien och vid de Isthmiska spelen 196 proklamerade, att alla de grekiska staterna var befriade från det makedonska herraväldet. Om porträttet verkligen föreställer Flamininus måste det ses som en sällsynt hedersbetygelse, som illustrerar vilket oerhört gensvar dennes proklamation vid de Isthmiska spe-

len fick. Porträttet skulle därmed också vara det första av en romare på ett mynt; det skulle komma att dröja 150 år ytterligare innan Julius Caesar lät slå mynt med sin bild på.

Stort utrymme ges åt privata samlingar och donationer under det sena 1800- och tidiga 1900-talet. Bland andra finns här en storartad samling guldmynt från det ptolemeiska Egypten.

Ett rum är upplåtet för tillfälliga utställningar. Under 2005 fanns här en utställning om de viktigaste acquisitionerna under tiden 1994-2000. Utställningens stolthet är naturligtvis det exemplar av den atenska dekadrachm som bara slogs vid ett enda tillfälle och enbart finns bevarad i ett fåtal exemplar. Det har antagits att detta mynt slogs runt 486-490 till åminnelse av slaget vid Marathon 490, men det har även daterats till mitten av 460-talet. Myntet är en gåva till museet av en anonym donator.

Berömvärt i utställningen är det flitiga användandet av interaktiva resurser. Via pekskärmar kan man snabbt och enkelt på ett populärt sätt få tillgång till ett generöst utbud av olika typer av information.

En sista sal i utställningen ägnas åt Numismatiska museet och dess egen historia från 1834, då samlingarna etablerades, genom alla de år under vilka museet inte bara var inhyst på ett flertal olika platser utan även bytte namn ett flertal gånger, fram till 1984. Detta år beslutades det att Iliou Melathron skulle återställas för att härberga Numismatiska museet.

När detta skrivs är det bara den första våningen med utställningen av grekiska mynt som är öppnad. Över-

våningen, där samlingen av romerska och bysantinska enligt planerna ska visas, håller fortfarande på att restaureras.

Heinrich Schliemanns slut blev lika dramatiskt som hans liv. Mot slutet av 1880-talet försämrades hans hälsa kraftigt. På juldagen 1890 kollapsade han plötsligt på Piazza della Carità i Neapel; han avled dagen efter på ett rum på Grand Hotel. Kvarlevorna fördes tillbaka till Aten och lades på lit de parade i Iliou Melathron. Schliemann bisattes sedan på Athens kyrkogård.

Ragnar Hedlund

Foto: författaren.

Litteratur

Franke, P., & Hirmer, M.: *Die griechische Münze*. München 1964.

Jenkins, G. K.: *Ancient Greek coins*. London 1972.

Moorehead, C.: *The lost Treasures of Troy*. London 1994.

Traill, David A.: *Schliemann of Troy. Treasure and Deceit*. New York 1996.

En god introduktion till Schliemanns liv med annoterad litteraturlista finns på

<http://www.utexas.edu/courses/wilson/ant304/biography/arybios97/kingbio.html>

Numismatiska museets hemsida finns på <http://www.nma.gr>

Svenska och skandinaviska mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska jubileumsmynt, årsset samt småmynt. Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

INTERNETADRESS:
<http://www.nmh-mynt.a.se>

Köp dina julklappar
i Kungl.
Myntkabinettets
butik!

Numismatiska museets gård utnyttjas till olika skärmutställningar.

Medaljen över Christian Storjohann

Den norska grenen av släkten Storjohann startade verksamheten i Bergen 1801. Då anlände Johan Wilhelm Storjohann från Altona i Tyskland till Bergen i Norge och fick nästan genast anställning hos köpmannen Foss som medhjälpare.

Redan efter tre år hade Johan Wilhelm etablerat sig som köpman i Bergen och behövde utvidga. Han övertalade den tjugo år yngre brodern Ferdinand att komma till Bergen som medhjälpare i affären. Ferdinand, som bara var sjutton år, anlände till Bergen den 28 oktober 1814. Ferdinand gifte sig 1826 med en norska och fick elva barn, varav åtta uppnådde mogen ålder. En av sönerna döptes till Johan Wilhelm. Denne gifte sig 1862 med Marie Therese Ameln och de fick fem barn. Det fjärde barnet var Christian Storjohann, som föddes 1868 och blev "mannen som byggde Billerud".

Christian Storjohann

I Bergen började Christian sina skolestudier. Det dröjde inte länge förrän han ville ut i livet, han ville tidigt bli sjöman. Christian fick dock snabbt nog av sjön och började i stället fatta intresse för jordbruk. Det berättas att han blev "deporterad" för att lära jordbruk hos den kände bergensaren Fredrik Mohn i Värmland. Fredrik Mohn kom från Bergen till Remmene gård 1872, och det var där Christian fick börja praktisera på jordbruket. På Remmene var Christian elev i drygt ett och ett halvt år, hösten 1885 kom han till Ultuna som extraelev. Åter till Remmene i ett år och sedan skrevs han in på Alnarps lantbruksinstitut och utexaminerades våren 1888.

Sommaren 1892 tog han båten till Arvika. När man passerade det stora bruket Hillringsberg fick han höra att en förvaltarplats fanns ledig. Christian nappade direkt och skrev på stående fot en ansökan. De norska ägarna Broch m.fl. tyckte först han var för ung, men de hade samtidigt hört att Christian var en framåt man, och han kunde samma år etablera sig som inspektör på Hillringsberg.

Det fanns åtskilligt att förbättra på gården och bruket. Den unge inspektorn låg i, och under hans ledning förbättrades bruket avsevärt. "Storjohann på Hillringsberg" blev ett begrepp.

Christian Storjohanns duglighet spred sig långt utanför Hillringsberg domäner. Han måste ha blivit mycket överraskad när han en dag 1907 fick telefonbud från ägarna till Billeruds AB i Säffle. De ville att han skulle ta över posten som företagets disponent.

I en notis i *Säffle-Tidningen* från den 11 september 1907 kan man läsa följande: "Billeruds aktiebolag har på extra bolagsstämma i Göteborg bifallit disponent J. G. Calverts begäran om entledigande och till disponent och ledamot av styrelsen utsett disponent Chr. Storjohann på Hillringsberg, som jämväl utsetts till disponent för Slottsbrons Sulfit AB, Nors Järnbruks AB och Stömne Bruks AB."

Vad var då Billerud?

Billeruds AB var i ålder den tredje sulfittfabriken i Sverige. Fabriken anlades av ingenjör V. Folin och förvaltare G. T. Lindstedt, som båda varit anställda vid Munkedals pappersbruk. Folin dog den 16 juni 1915, 65 år gammal. Lindstedt levde längre och blev nästan 90 år. Under Christian Storjohanns ledning utvecklades

Medalj över disponenten vid Billeruds AB 1907-1947, Christian Storjohann, på hans 70-årsdag 1938.
Konstnär: Svante Nilsson.
Foto författaren. Skala 1:2.

Billerud på ett storartat sätt. Koncernten omfattade under 1940-talet en mängd bruk, fabriker, kraftverk och skogar. Nämnas kan: Slottsbron, Kyrkebyn, Gruvön, Borgvik, Stömne, Hillringsberg, Jössefors, Brätten, Torsby, Charlottenberg samt Ludvikaskogarna i Dalarna. Bara skogen omfattade 152 000 hektar. Skogen var Storjohanns skötebarn. Många gånger försökte styrelsen bromsa skogsinköpen. "Han är galen", berättas det att någon ur styrelsen yttrade sig. Storjohann köpte inte bara skog, han vårdade också skogen väl. Skogen var Billeruds rikedom.

Billeruds valspråk var: "Nulla Dies sine Linea" eller "Ingen dag utan

MYNT- & FRIMÄRKSTILLBEHÖR

till lågpris

HF FRIMÄRKEN

Trålvägen 6, 434 92 Vallda
Tel. 0300 - 281 25, Fax 282 25
www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

framsteg". Man kan utgå ifrån att Storjohann själv valde detta valspråk för sitt företag. Inte en dag utan att utträta något till företagets fromma var hela tiden hans ledstjärna och den följde han i ur och skur.

Christian Storjohann slutade tjänsten som verkställande direktör den 1 september 1947. Han dog på Karlstads lasarett den 1 juli 1954, nära 86 år gammal.

Medaljen

Följande är utdrag ur ett protokoll fört vid sammanträde med styrelsen för Billerud AB i Säffle torsdagen den 17 februari 1938:

§ 1 Styrelsen beslöt i anledning av disponert Storjohanns instundade 70-årsdag att åt professor Carl Eldh lämna uppdrag att utföra en byst i brons ... Bysten skall utföras i två exemplar, varav ett skall lämnas till disponert Storjohann och ett uppställas å lämplig plats inom kontoret.

Därjämte beslöt styrelsen att låta prägla en medalj – 70 mm i diameter – över disponert Storjohann, uppdraget skall lämnas till AB Sporrang & Co, och medaljen skulle modelleras av konstnären Svante Nilsson. Till disponert Storjohann skall därefter överlämnas ett exemplar i guld, varjämte fem exemplar i silver, ett till var och en av styrelsens övriga medlemmar, samt ytterligare ett antal i brons att disponeras av disponert Storjohann.

Styrelsen uppdrog åt direktör Dyster-Aas att träffa nödiga avtal med konstnärerna och AB Sporrang. Det skall också till professor Eldh för uppdraget ha betingats sig ett konstnärarvode av 4 000 kronor samt AB Sporrang 2 000 kronor, vartill komma kostnader för avgjutning av bysten och stansning av medaljer m.m.

Medaljen, 70 mm, visar på åtsidan Christian Storjohanns profil från höger, närmast kanten texten: CHRISTIAN STORJOHANN 70 ÅR DEN 17 JUNI 1938, under armavskärningen gravörens signatur: SVANTE NILSSON. Frånsidan visar en skogsarbetare i färd med att hugga ner ett träd. På fältet, på tolv rader: EN / HYLLNINGSGÅRD / AV / BILLE- / RUDS / AKTIE- / BOLAG / TILL DESS / VIDSYNTE / LEDARE / OCH / UPPBYGG- / GARE. Till höger om trädet: S N.

Hasse Nilsson

Litteratur

Kolmert, G.: *Värmländska industribilder*. Stockholm 1961.

Schyman, I.: *Christian Storjohann – mannen som byggde Billerud*. Säffle 1968. Säffle-Tidningen.

Värmlandsarkiv. *Styrelseprotokoll 1938*. □

Vad hände egentligen med Sillanpääs nobelmedalj?

En nobelprismedalj innehåller så mycket mer än en "vanlig" medalj. Här finns stora mått av person-, vetenskaps- och litteraturhistoria. En del medaljer rymmer även dramatik, tragedi och spänning.

Så är fallet med den nobelmedalj som den finske nobelpristagaren och författaren Frans Eemil Sillanpää fick den 10 december 1939. Då befann sig Finland i krig med Sovjetunionen. Det var nämligen så att Sovjetunionen, efter andra världskrigets utbrott, krävde betydande landområden av Finland. Bland annat ville ryssarna att den finsk-ryska gränsen skulle ligga längre bort från Leningrad. Sedan kraven delvis avisats, anfölls Finland av Sovjetunionen den 30 november 1939.

Anfallet enade det finska folket och nästan alla vapenföra män fick på ett eller annat sätt delta i landets försvar. Det var också många kvinnor som deltog som lottor, sjuksystor m.m. Säkert fanns det också många äldre finländare som ville möta fienden med vapen i hand. De hindrades dock av åldersskäl, men också av att de inte orkade kämpa.

En sådan person var Sillanpää (1888-1964), som under kriget befann sig i Sörvik, Dalarna. Han skickade i början av februari 1940 ett mycket känslösamt brev till den finske ministern Erko i Stockholm:

Det är icke möjligt för mig att med vapen i hand gå ut i strid och jag har ej heller – åtminstone tillsvidare – att förfoga över materiella medel för att stödja mitt folk i dess kamp för sin existens. Följande en del av mig högt aktade personers exempel ber jag att få överlämna det dyrbaraste materiella föremål över vars bruk jag anser mig vara berättigad att bestämma, min nyligen erhållna Nobelprisguldmedalj.

Jag är djupt medveten om hur ringa den direkta betydelsen av en dylik gåva är i den nu pågående kraftmätningen mellan en för oss främmande, rå maktstyrka och de ideal som för oss och för jordens övriga folk nu och städse ha betytt de högsta målen för nationella och allmänmänskliga strider. Jag hoppas att denna min ringa gärning blottar åtminstone min personliga inställning till denna eviga strid och jag ber er, herr minister, att på det sätt ni finner bäst till den ort ni prövar lämpligast sända med-

följande guldmedalj. Det är som en egen önskan jag endast uttalar att den i en eller annan form måtte få förbli i Finland.

I detta sammanhang bör man komma ihåg att många personer i Finland bytte ut sina vigselringar i guld mot enkla ringar av järn. Det gällde att var och en gjorde sitt yttersta och att man dessutom var beredd att offra det dyrbaraste som man ägde.

Nu återstår endast frågan om vad som hände med Sillanpääs nobelmedalj? Uppenbarligen skickades den till Finlands legation i Stockholm. Men vad hände sedan? Kan någon av SNT:s läsare lämna kompletterande upplysningar? IW

Ädelmod till allmän kännedom

Under rubriken "Ädelt drag ibland olycklige" följer sig en julsed ägnad till Gisslestugan dömda personer i Stockholm. I Erik Lindorms bokfilm, *Ny Svensk Historia*, för året 1830, finns en notis om hur fångaren skänkte sina samlade julaftonspengar till en bättre behövande skuldsatt fattig man:

En Sjöman som äger Hustru och 6 Barn, blef af en obarmhertig Fordringsägare Bysatt å Gisslestugan härstädes, för 12 R:dr B:co.

Enligt gammal plägsed, härledande sig ifrån någon ädel Medborgares välgörenhet, utdelas hvarje Julafton 2 R:dr B:co, till hvardera af de å Gisslestugan i Stockholm fängslade Medborgare. Den bättre delen af dessa Olycklige gjorde vid detta tillfälle ett Sammanskott åt den fattige Sjömannen, och befriade honom utur det rysliga Fängelset. Ett sådant ädelmod af dem som sjelfve äro i ädel deraf, förtjenar att komma till allmän kännedom. MGL

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Operation under täckmantel skaffade stulna mynt åter

En myntstöld har kunnat klaras upp i Kanada genom en "undercover operation". För elva år sedan stals fem svenska besittningsmynt på flygplatsen i Vancouver. I år fick Kungl. Myntkabinetten ett erbjudande om att köpa samma mynt. Detta var upptakten till en två veckors rafflande följetong innan mynten kunde överlämnas till den rättmätige ägaren och säljaren anhållas.

Samtal till jourtelefonen

Det hela började med ett samtal till KMK:s jourtelefon. Som ansvarig för jouten ingår uppgiften att ta emot samtal och svara på olika frågor. Det kan röra sig om alla från att hjälpa korsordslösare som har kört fast till mer avancerade forskarproblem. De vanligaste frågorna rör sig om omräkning av ett belopp från 1700-/1800-talet till dagens penningvärde. Den här gången var dock samtalet av en helt annan karaktär.

Uppringaren uppgav sig vara från Vancouver i västra Kanada. Å en anonym uppdragsgivares räkning kontaktade han KMK för att erbjuda några sällsynta mynt. Ett av mynten, berättade han, hade med största sannolikhet burits som smycke av en svensk drottning. Han kunde inte säga så mycket mer om mynten, men försäkrade att de var ovanliga. Det hade han fått bekräftat från auktionsbolagen Sotheby's och Spinks. Han lovade också att skicka bilder på mynten med e-post. Redan i det här läget fanns flera faktorer som gjorde historien märklig. Den anonyme säljaren, den uppenbara oerfarenheten av att hantera mynt och det högkvalitativa materialet. Hela situationen gav en stark känsla av att det var något som inte stämde. Kanske var mynten inte så ovanliga som kanadensaren påstod? Eller rörde det sig om förfalskningar?

Bilder med e-post

Dagen efter det första telefonsamtalet kom tre bildfiler med e-post. De innehöll fotografier av åtsidan på fem dukater från svenska besittningar med ungefärliga vikter och årtal angivna, fransidan på en av dukaterna samt inskriften på ett av mynten nedskrivna (men feltolkad) på ett papper. Nu förstärktes den tidigare aningen om att allt inte stod rätt till.

Kristina, Riga, 5-dukat 1645. Ett av de guldmynt som stals i Vancouver 1994 men kunde återbördas till ägaren elva år senare. Okänd fotograf.

Det gick snabbt att konstatera att materialet verkligen var något alldeles särskilt. Den högsta valören var en 5-dukat, Kristina, Riga 1645 (SB 30; JH 183). Detta mynt hade en perforering ovanför drottningens huvud och var det som enligt kanadensaren hade burits av drottningen själv. Därutöver fanns en 3-dukat, Kristina, Riga 1643 (SB 33; JH 185); 1-dukat, Kristina, Riga 1646 (SB 40; JH 188); 1-dukat, Gustav II Adolf, okänd myntort 1632 (SB 1; JH 142); 1-dukat, Karl XII, Riga 1701 (SB 106; JH 339). Inget i bildmaterialet talade emot att mynten skulle vara äkta. Men hur hade ett sådant material hamnat i så ovana händer?

Aha!

Jourhavande vände sig till museichefen och efter ett telefonsamtal till Nordlinds mynthandel stod saken klar. Ulf Nordlind kunde påminna sig att fem dukater från svenska besittningar hade stulits tillsammans med en del kläder i en resväska på Vancouvers flygplats 1994. I samband med detta hade myntens ägare gjort ett utskick till flera mynthandlare för att göra dem uppmärksamma på om mynten skulle dyka upp. Trots det hade de inte setts till efter stölden.

Nu kunde ägaren, som bor i Kanada, ringas upp och nyheten berättas att mynten fanns kvar i Kanada samt att KMK blivit erbjuden att köpa dem. Han blev givetvis glad över att få några nyheter alls om mynten som varit försvunna i elva år, även om de ju knappast kunde sägas vara i tryggt förvar. Ägaren vände sig omedelbart till en advokat och den kanadensiska polisen. Nu skulle en aktion sättas igång för att skaffa mynten åter!

En räddningsaktion under täckmantel

För att säljarnas intresse inte skulle svalna och att kontakten med dem inte skulle förloras uppmanades KMK av den kanadensiska polisen att låtas som att det fanns ett intresse av att köpa mynten, men att bättre bilder och mer information om dem behövdes. Dels önskades fotografier av myntens båda sidor (en rimlig begäran kan man tycka), dels exakta vikter, eftersom de tidigare bara angivits i hela gram. Allt detta för att förhålla processen och ge polisen lite tid att fundera på hur de skulle sätta in sin stöt och få tillbaka mynten.

Den metod som polisen ansåg vara den mest framkomliga var att KMK fortsatte visa intresse att förvärva mynten men hävda att en person måste besiktiga dem. Därför ringdes säljarna upp och meddelades att en kanadensisk kontaktperson skulle ordnas som de kunde sammanträffa med. Betet slukades med hull och hår! Kontaktpersonen var i själva verket en polis. Eftersom polisen var bekymrad över om det skulle ställas kontrollfrågor beträffande mynten, skickade KMK en kortare sammanställning så att denne kunde läsa på om materialet. I sammanhanget var det ju lyckosamt att säljarna inte tycktes kunna något om mynt.

Ett lyckligt slut

Fredagen den 7 oktober, elva dagar efter det första telefonsamtalet, ringde den kanadensiska polisen och meddelade den glädjande nyheten att operationen hade lyckats. Polisen som under täckmantel hade bestämt möte med säljaren, hade både lyckats få tag i mynten och anhållit den misstänkta bedragaren. Mynten bringades åter till ägaren. Och den anhållne? Han släpptes ur häktet. Mynten kan ha bytt händer många gånger under den tid de varit försvunna och det går inte att bevisa vem som en gång stal dem. Däremot är det möjligt att han anklagas för häleri. Detta beslut återstår för det kanadensiska rättsväsendet att fatta.

Cecilia von Heijne

Referenser

SB = Ahlström, B. Almer, Y. & Jonsson, K.: *Sveriges Besittningsmynt*. Stockholm 1980.

JH = Hirsch, H., Lagerqvist, L. O. & Nordlind U.: *Sveriges och dess forna besittningars guldmynt och riksdaler från Gustav I till Carl XVI Gustaf. Samling Julius Hagander*. Basel 1996. □

”Fattigmans julmarknad”

Under lång tid var Stortorget platsen för Stockholms enda julmarknad. Där stod hantverkare med hustrur och döttrar och sålde sina varor i de för detta tillfälle uppställda trästånden. Dit drog sig stadens invånare i alla åldrar för att köpa de fina slöjdester som julmarknaden bjöd.

Det som idag kallas Gamla Stan var förr helt enkelt ”Staden”, övriga stadsdelar kallades vid sina namn. Men under 1800-talets slut började den norra stadsdelens (Norrmalm) nya affärsgator med dess numera upplysta skyltfönster alltmer att göra sig gällande även under julmarknadstider, och Stortorget fick svår konkurrens. Drottninggatan hade blivit den mest besökta gatan för flanerande stockholmsbor, liksom Fredsgatan och Kungsgatan. För att inte tala om Regeringsgatan med Joseph Lejas varuhus och dess ”gottköpsavdelning” – det som senare skulle uppgå i NK. Storögda flockades barnen kring leksaksbodarnas lockande skyltfönster under jultid. Begreppet ”upplysningens tidevarv” hade fått en helt ny innebörd.

Västerlånggatan och de båda Nygatorna var de stora affärsstråken i Staden. Redan 1865 väckte Gustaf Holmblooms kappaffär på Västerlånggatan uppseende genom att lysa upp sina skyltfönster med det nya gasljuset och sedan också med elektricitet.

Julmarknaden på Stortorget blev kvar trots konkurrensen från norr, men där ville inte längre borgerskaps skickliga hantverkare hålla till. ”Där stå nu bara fattiga stackare, som köpt sig lite kram för att åter sälja ut det, idel futtigheter, slöjdens sämst lottade styfbar, vemodigt dåliga julklappar, som kostat en spottstyfver och säljas för en spottstyfver”, skriver Claës Lundin i *Nya Stockholm* 1890.

På Stortorget såldes kusar och kakor, julgrisar och julbockar, ljus, ljusstakar med krusat papper, gipskyrkor, flaggor och julgranar. Här kunde även fattiga familjer inhandla något trevligt till julen och barnen glädjas inför den stundande helgen.

Men 1903 avvecklades Stortorget julmarknad för att återupptas 1914. Det var Stockholmsgillet som ville få tillbaka de goda hantverkarna, med sina varor av hög kvalitet. Den stora granen restes på torget och utgjorde marknadens stora sevärdhet.

Barnavännerna

Sällskapet Barnavännerna bildades 1870 i syfte att dela ut kläder till fattiga skolbarn. Att sälja Julflaggan var ett av Barnavännernas tillvägagångssätt att få in pengar till sin verksamhet. Den såldes både i form av nålar och som julkort. Andra välgörenhetssällskap var Fattiga Barns Vänner och Jultomtarna. Varje medlem i dessa sällskap kunde anmäla ett behövande barn per år. Sedan blev det lärarnas uppgift att kontrollera att de mottagande barnen verkligen använde kläderna de fått i gåva. Det fanns annars risk att föräldrarna i stället pantsatte dem.

Det här avbildade märket ingår i Sven Svenssons samling. Det är uppenbart att Stortorget julmarknad, och det var kanske där han förvärvade just detta exemplar. Märket utgjorde en uppmaning att köpa Barnens julflagga och på så sätt lämna ett bidrag till fattiga familjer. I sitt manus 1918 över sina polletter skriver han nämligen så här:

Den traditionella julmarknaden å Stortorget som sedan några år ej egt rum, har numera blivit tillåten igen; den stora granen som numera reses å torget vid hvarje jultillfälle, utgör marknadens största sevärdhet; här har bland andra dekorationer af ljus och flaggor m.m. äfven följande befunnit sig som en reklam för ”Barnens julflagga”.

För övrigt kan jag konstatera att det har skett en anmärkningsvärd tidsförskjutning av julmarknaden som företeelse. Från att ha sträckt sig från 20 december till tjugondag Knut bör-

Reklamärke för Barnens julflagga 1916, järnbleck. På svart fält ses en femuddig gul pepparkaksstjärna, vari en svensk flagga på stång. Omskrift på gul botten: BARNENS JULFLAGGA, nederst: 1916. Diam 36 mm. Foto Jan Eve Olsson, KMK.

jar den numera redan i slutet av november men är helt över när julen inleds. Så här skriver Lundin 1890:

För hvarje plats erlæges en afgift af 6 kr., hvilken skall vara inbetald å stadens kassakontor några dagar förr än marknaden öppnas. Inga salustånd få föras till marknadsplassen förr än dagen före marknadens början, hvilken nu brukar infalla på den 20 december, och inga stå kvar där före utgången af nästföljande helgfria dag efter marknadens slut, som nu mera är den sista december. Förr räckte marknaden till trettondagen, och ännu längre tillbaka till tjugondag jul.

Monica Golabiewski Lannby

Litteratur

Lundin, C.: *Nya Stockholm*. 1890.

Tjerneld, S.: *Stockholmsliv. Hur vi bott, arbetat och roat oss under 100 år*. II. 1951.

Julmarknad på Stortorget i Gamla Stan, Stockholm. Färglitografi av O. A. Mankell. 1870-tal.

1.

2.

Märken för hundägare

Hunden – människans bästa vän – förekommer naturligtvis på en mängd olika medaljer och plaketter. Det rör sig då främst om sådana som tagits fram till hundutställningar, föreningar och kennelklubbar. Vid sidan av de vanliga medaljerna finns också nålmärken och märken för kavajslagens knapphål. Det är märken som visar att man tillhör en klubb, äger en hund av en viss ras eller helt enkelt är road av hundar. Här visas sex exempel på dessa märken:

1. Bronsmärke för kavajslaget. Märket har tillverkats hos C. G. Hallberg för en hundutställning i Göteborg 1901. Mittpartiet är mörkblått (emalj) och den omkringliggande ringen är guldfärgad (emalj). Årtalet och texten är guldfärgade (den omålade bronzen). Troligen användes märket av arrangörerna eller deltagarna – kanske båda.
2. Bronsmärke för kavajslaget. Märket har tillverkats hos C. C. Sporrang & Co i Stockholm för Svenska Pointerklubben, tidigt 1900-tal. I mittpartiet finns ett pointerhuvud i profil mot en mörkblå botten (emalj). Hundhuvudet är bronsfärgat. Den omkringliggande ringen är guldfärgad liksom texten. Ett mycket elegant märke för medlemmarna i klubben.
3. Nålmarke i silver som visar en springande jakthund, 1800-talets slut. Troligen utländskt arbete.
4. Silvermarke för kavajslaget i form av en jakthund innanför en uppochnervänd hästsko, ca 1900. Märket tillverkat i Madrid.
5. Nålmarke av brons i form av en stående Golden Retriever. Okänt användningsområde. Märket tillverkades under 1950-talet i England.
6. Ett s.k. pinmärke av brons som visar en stående Dalmatinerhund. Vit med svarta fläckar (emalj), ca 1990. Franskt arbete.

IW

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK, 2004.

Ett svinaktigt uppdrag från Skomakarkällaren

Sällskapet Stadsbudskåren – S. B. K. – i Stockholm grundades 1872. Namnet till trots behöver man inte vara stadsbud för att vara medlem. Det är en ideell förening, där medlemmarna utgörs av arton namnkunniga personer, alla med var sitt nummer, härmande en känd svensk akademi. Sällskapet åtar sig olika uppdrag mot arvode, och pengarna tillfaller sedan välgörande ändamål.

Sista söndagen före jul äter man sillfrukost tillsammans för att utöva denna välgörenhet.

Den kände revyförfattaren Emil Norlander (1865-1935) skriver i sin bok *Rännstensungar och storborgare* (andra uppl. 1924, s. 264 f), att ”hela världen vet att det är en oskyldig parodi på Svenska Akademien, att sammanslutningen i fråga endast har 18 medlemmar samt att dessa medlemmar sitta med var sitt ljus framför sig och dricka något ur stora glas, något som absolut icke är sockervatten”.

Dessa s.k. stadsbud åtog sig enkla, ibland mer eller mindre skämtsamma, stadsbudsuppdrag mot pengar som skulle redovisas vid sällskapets enda sammanträde, söndagen före jul: ”Det är då alla de här små akademiagremangen förekomma, då får nytillträdande ledamot hålla tal om föregående stolinnehavare och då får den, som under året visat sig som mest arbetsam, mottaga en guldmedalj, liten och blygsam, men dock en guldmedalj.”

Stadsbuden fick som nämnts mer eller mindre lustiga uppdrag. Vid ett tillfälle hände det sig att en fläskpannkaka skulle transporteras. Norlander återger komikern Victor Holmqvists berättelse om tilldragelsen:

Budet n:r 9 hade givit n:r 5 i uppdrag att transportera en fläskpannkaka från Skomakarkällarens lokal i Slotsbacken till en kamrer, som bodde 3 B., Arsenalsgatan. 5:an hade av sagt sig uppdraget och sagt att han skulle fara till Vaxholm med en 12-båt. Emellertid uppdagades det, att budet i fråga aldrig farit i väg, varför en mycket pepprad skrivelse ingick till styrelsen med begäran att 5:an omedelbart skulle skiljas från Kåren. En begäran som var fullt riktig, då ett stadsbud ej får, enligt stadgarna, neka utföra ett anständigt uppdrag.

Men ödet kom 5:an till hjälp. Med vanliga advokatknep bevisades det, att transporterandet av en fläskpannkaka inte är ett anständigt utan ett svinaktigt uppdrag.

MGL

BLI MEDLEM
I
SAMFUNDET
KUNGL. MYNTKABINETTETS VÄNNER

För endast 150 kronor om året

– har Du 10% rabatt på det mesta i museibutiken
(utom kommissionsvaror)

– blir Du inbjuden till museets vernissager
och Samfundets egna arrangemang

Årsavgiften för medlemskap, 150 kronor,
sätter Du in på pg 35 48 60 - 9

Har Du frågor rörande Kungl. Myntkabinettet
är Du välkommen att ringa Samfundets
sekreterare Richard Kjellgren tel. 08-5195 5314

ANSÖKNINGAR

— till —
Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik
om anslag till tryckning, forskning mm.

Anvisningar:

Sven Svenssons Stiftelse för numismatik bildades genom beslut 11 juli 1963 av Kungl. Maj:t om permutation av Sven Svenssons donation 1928 till Svenska Numismatiska Föreningen.

Stiftelsen har som uppgift att:

1. lämna ekonomiskt bidrag till Kungl. Myntkabinettet, särskilt genom inköp av föremål,
2. bidra till utgivande av numismatiska publikationer samt
3. lämna stöd till forskare och seriösa amatörer på detta område.

Ansökningar om tryckningsbidrag samt rese- och/eller forskningsanslag skall vara utförligt motiverade, helst på särskilt formulär som tillhandahålls av stiftelsen. Denna sammanträder normalt två gånger per år, en gång under våren, en gång under hösten. Ansökningar skall vara kansliet tillhanda senast 15 februari eller 15 september för att kunna behandlas på något av dessa sammanträden.

Styrelsen vill gärna understryka, att alla ansökningar från såväl forskare som seriösa amatörer kommer att ges en objektiv behandling och att donator, Sven Svensson, själv var en framstående amatör.

Kansli: Banérgatan 17 nb • 115 22 STOCKHOLM • Tel.: 08-667 5598, fax 08-667 0771

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 22 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Rådmanngatan 21
Box 26033, 100 41 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTRABY
Tel. 0455-155 99

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Hyhult 6, 340 10 LIDHULT
Tel. 035-801 04, Mobil 070-536 05 38

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Walldén Mynthandel AB

Nybrogatan 36
Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-662 50 60, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

AHLSTRÖM/THOMAS HØILAND MYNTAUKTIONER

Den 7-10 november avhölls Nordens största myntauktion någonsin hos Thomas Høiland Auktioner. Auktionen gav en ny prisbild på ryska mynt. Som exempel kan nämnas:

Lot 4233

Utrop 312.500 SEK

Såld 679.600 SEK

Lot 4155

Utrop 78.125 SEK

Såld 296.750 SEK

Lot 4125

Utrop 31.250 SEK

Såld 257.800 SEK

Vi tar fortsättningsvis emot material till våra nästa auktioner.

Ahlström/Thomas Høiland Myntauktioner AB

Frimärken • Mynt • Vin • Vapen • Smycken

Rådmansgatan 21 • S-100 41 Stockholm • Tel +46 08-101010

Lygten 37 • DK-2400 Köpenhamn NV • Tel +45 3386 2424

info@THauctions.com • www.THauctions.com